Міністерство освіти і науки України
Бердянський державний педагогічний університет

кафедра української та зарубіжної літератури і порівняльного літературознавства

Допущено до захисту
Завідувач кафедри
_____Ольга ХАРЛАН
«18» листопада 2025 р.

РЕЦЕПЦІЯ ПОСТАТІ О. МАРКІЯНА ШАШКЕВИЧА В ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ

Виконавець: здобувач другого рівня вищої освіти, групи м2УМЛ-з
Галузь знань 03 Гуманітарні науки
Спеціальність 035 Філологія
Освітньо-професійна програма: «Філологія»
Гаранджа А.
Керівник: д. філол. н., проф. Ольга ХАРЛАН

Рецензент:
к.філол.н., доц. Юлія МЕЛЬНІКОВА

Запоріжжя – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП 3

РОЗДІЛ 1. Вивчення творчості о. Маркіяна Шашкевича в українському літературознавсті: загальний огляд 7

1.1. Творчість о. Маркіяна Шашкевича в українському літературознавстві XIX–XX ст. 7

1.2. Сучасні літературознавчі дослідження про о. Маркіяна Шашкевича. 19

РОЗДІЛ 2. Літературозначве осмислення постаті та творчості о. Маркіяна Шашкевича у виданні «Маркіян Шашкевич на Заході». 23

2.1. Постать о. Маркіяна Шашкевича в контексті його доби на сторінках видання. 23

2.2. Літературознавчий дискурс «Шашкевичіяни» у збірнику. 27

2.3. Особливості мемуарних сторінок про о. Маркіяна Шашкевича. 32

РОЗДІЛ 3. Збірник «Шашкевичіяна»: історія, особливості формування, тематичні групи. 35

3.1. Біографія о. Маркіяна Шашкевича у збірнику. 35

3.2. Багатство літературознавчих досліджень на сторінках збірника 39

3.3. Літературно-художнє осмислення постаті о. Маркіяна Шашкевича. 45

3.4. Паратекстуальні характеристики збірника «Шашкевичіяна» 51

ВИСНОВКИ 57

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 61

ВСТУП

Нелогічно розглядати твір як уособлення раз і назавжди встановленої цінності чи фіксованого, незмінного сенсу. Рецепція – це процес запозичення та пристосування різноманітних текстів суспільством. На тлі зсуву уваги від автора і самого тексту до читача твір постає не як самодостатня художня вартість, а як елемент ширшої системи, у межах якої його починають осмислювати як історично відкрите явище. Твір повністю розкриває свій потенціал лише в акті зустрічі з читачем. Те саме можна застосувати й до постаті та її ідей, наприклад, коли йдеться про такі інтелектуальні рухи, як заклик повернутися «назад до Канта».

Дослідження рецепції письменника, на відміну від рецепції окремого художнього твору, є значно комплекснішим завданням: воно потребує аналізу всієї його творчої спадщини та врахування взаємодії з різними аудиторіями впродовж усього періоду діяльності. Отже, для огляду рецепції постаті Маркіяна Шашкевича в діаспорі слід урахувати різні аспекти: історію формування «шашкевичезнавства» поза межами України, історичний контекст життя й діяльності Шашкевича, вивчення його літературної, фольклорної та мовознавчої спадщини, дослідження культу тощо.

Сьогодні, під час широкомасштабної війни росії проти України, відбувається також боротьба за українську мову та ідентичність, як на її території, так і в еміграції, адже мільйони українських біженців перебувають закордоном. В Україні, це болюче питання повернення до спілкування російською та споживання російськомовного культурного продукту, а закордоном – інтеграція у тамтешнє середовище з ризиком для майбутніх поколінь забути українську мову. Ми вважаємо питання рецепції постаті Шашкевича в діаспорі **актуальним**, щоб побачити як провід Інституту-заповідника у Вінніпезі боровся із цими викликами, звертаючись по прикладу поета, як символу натхненника національного пробудження.

Мета кваліфікаційної роботи – дослідження постаті о. Маркіяна Шашкевича крізь призму рецепції в літературознавстві української діаспори.

Реалізація мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- проаналізувати творчість о. Маркіяна Шашкевича в літературознавстві XIX – XX ст.;
- з'ясувати особливості сучасних літературознавчих поглядів на постать о. Маркіяна Шашкевича;
- проаналізувати висвітлення біографії о. Маркіяна Шашкевича виданні «Маркіян Шашкевич на Заході»;
- охарактеризувати літературознвчий дискурс у виданні навколо творчості поета;
- з'ясувати роль мемуарних впливів на внесок у рецепцію постаті «будителя Галичини»;
- означити та проаналізувати проблематику у біографії Шашкевича на сторінках збірника «Шашкевичіана» ;
- виділити дискусійні питання літературознавства та їх вплив на формування образу о. Маркіяна у збірнику;
- проаналізувати художнє осмислення постаті поета у поезії збірника «Шашкевичіана»;
- з'ясувати значення паратекстуальних характеристик збірника.

Об'єкт дослідження – постать о. Маркіяна Шашкевича, зокрема у виданні «Маркіян Шашкевич на Заході» та у збірнику «Шашкевичіана».

Предметом дослідження є рецепція постаті о. Маркіяна Шашкевича у літературознавстві української діаспори.

Теретико-методологічною основою магістерської роботи стали праці українських і міжнародних науковців різноманітних галузей науки, присвячених дослідженню життя, творчості та культу о. Маркіяна Шашкевича. Серед як більш ранні літературознавці (Б. Лепкий, І. Франко), так і науковці, близькі до сучасного періоду (М. Марунчак, Я. Розумний,

М. Возняк, М. Тершаковець). Для аналізу літертурної складової на сторінках видання «Маркіян Шашкевич на Заході» та збірника «Шашкевичіяна» ми взяли до уваги статті І. Франка, М. Шалати, В. Щурата та поезії Лесі Українки, М. Мандаринки, Д. Павличка тощо. Для порівняння загальних процесів ми використали дослідження історії української літератури радянськими дослідниками (Л. Махновець, Д. Чалий, Є. Шабліовський) та діаспорними літературознавцями (В. Радзикевич, С. Шах).

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в роботі вперше системно розглянуто рецепцію постаті Маркіяна Шашкевича в літературознавстві української діаспори як цілісний історико-культурний феномен. Уточнено основні концепти, через які діаспорні дослідники інтерпретували його постать, окреслено напрями розвитку «шашкевичезнавства» поза межами України та з'ясовано специфіку формування образу Шашкевича в контексті еміграційного інтелектуального середовища.

Практичне значення роботи. Матеріали дослідження можуть бути використані у викладацькій діяльності для підготовки лекцій і практичних занять з історії української літератури, україністики та діаспорознавства; у розробці вибіркових курсів, присвячених українському національному відродженню та творчості «Руської трійці»; у написанні наукових робіт, присвячених рецептивним студіям, а також при укладанні довідкових і навчально-методичних матеріалів.

У кваліфікаційній роботі поєднано кілька **методів**: компаративний (для порівняння рецепції постаті о. Маркіяна Шашкевича різними літературознавцями); біографічний; психологічний. Крім того, ми використовували загальнонаукові методи синтезу, аналізу, систематизації та узагальнення матеріалу.

Апробація роботи відбулася під час засідання студентської наукової секції «Особливості літературознавчих досліджень на сучасному етапі» (13 травня 2025 р., Бердянський державний педагогічний університет,

м. Запоріжжя), семінарі «Наукова робота молодого дослідника» (21 січня 2025, Інститут українознавства Варшавського університету), Міжнародній науковій конференції молодих україністів «Українська мова, література та культура у воєнний час: виклики та перспективи» (12 травня 2025 р., Інститут українознавства Варшавського університету), VII Всеукраїнській заочній науково-практичній студентській конференції (7 листопада 2025 р., Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя). Опубліковано тези: Гаранджа А. Рецепція постаті о. Маркіяна Шашкевича у виданні «Маркіян Шашкевича на Заході». *Збірник тез наукових доповідей здобувачів вищої освіти Бердянського державного педагогічного університету на Днях науки 13 травня 2025 року*. Том 2. Гуманітарні науки. Запоріжжя: БДПУ, 2025. С. 104–106.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, загального висновку та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1.
ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ О. МАРКІЯНА ШАШКЕВИЧА В УКРАЇНСЬКОМУ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТІ: ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД

1.1. Творчість о. Маркіяна Шашкевича в літературознавстві XIX – XX ст.

Для огляду творчості Маркіяна Шашкевича в українському літературознавстві XIX–XX ст. ми будемо послуговуватись бібліографією Михайла Марунчака [50], що вміщує галицькі[1], радянські та діаспорні видання до 1989 р. Також для структурування ми використаємо тематичний розподіл цієї праці: *студії до доби Маркіяна Шашкевича – історико-суспільне тло його виступу; наукові студії й літературні причинки до творчости й культу Маркіяна Шашкевича; Маркіян Шашкевич у поезії і прозі*.

Тематична група: *студії до доби Маркіяна Шашкевича – історико-суспільне тло його виступу* містить 236 літературних та наукових одиниць з відомими авторами та 37 літературних одиниць безавторної кореспонденції, листів, оглядів, матеріалів, літературних нарисів в історіях, антологіях. Найбільше праць про добу цього періоду у бібліографію потрапило від цих авторів: Іван Франко (21 публікація), Михайло Возняк (11 публікацій), Михайло Марунчак (8 публікацій), Михайло Тершаковець[2] (6 публікацій), Григорій Гербільський[3] (5 публікацій) та Піпін Анатолій (5 публікацій).

Хронологічно, для кращого аналізу ми можемо розподілити цю тематичну групу на чотири періоди: 1811–1843 рр. (життя о. Маркіяна Шашкевича), 1843–1899 рр. (післяжиттєвий період в XIX ст.), 1900–1922 рр.

[1] Маємо на увазі видання, що вийшли до 1922 р., коли Галичина була частиною Австро-Угорської імперії.
[2] М. Тершаковець – учений, почесний член НТШ та почесний член Інституту – Заповідника Маркіяна Шашкевича у Вінніпезі [51, с. 5].
[3] Г. Гербільський, вчений та спеціаліст в галузі історії України, автор більше 100 наукових публікацій, зокрема про формування суспільної думки в Галичині та про українсько-слов'янські зв'язки XVII-XIX ст. [71, с. 181].

(XX ст. – до приходу більшовиків), 1922-1989 рр. (після приходу більшовиків – до моменту видання бібліографії Марунчака). За період життя Шашкевича у тематичній групі *студії до доби Маркіяна Шашкевича – історико-суспільне тло його виступу* знаходимо тільки два опублікованих джерела. Перше з них – наукова стаття чеського письменника Яна Ковбека «Краледворський рукопис[4] із особливим акцентом на старослов'янські переклади». Він жив в Галичині і товаришувавши з українцями, досліджував переклади цього рукопису українською мовою. У статті він доводить непідробленість рукопису, зокрема посилаючись на давнє походження чеської пісні «Китиця» та дуже схожої за мотивом української пісні «Вінок» [64, с. 12]. Друге джерело – стаття українського письменника та греко-католицького священика о. Йосипа Левицького польською мовою – «Листи щодо русинської літератури в Галичині, опубліковані завдяки зусиллям отця Й. Левицького» [50, с. 40].

В період з 1843 по 1899 рр. вийшла у світ 31 праця[5], більшість з яких опубліковані у Львові, хоч трапляються видання у Кракові, Відні та Санкт-Петербурзі. Це період ідеологічної заангажованості малої інтенсивності, переважно з українського боку [22, с. 186]. Одна з ідей нашої праці показати наративне спрямування літературного процесу, використання творчості Шашкевича для маркування різних поглядів. Наприкінці XIX ст. цей інструмент тільки почав застосовуватись на захист «українського питання», переважно у культурному вимірі. Також маємо окремі статті російського дослідника Олександра Пипіна [76], який проте виступив на захист української мови та літератури в період їх заборони в Російській імперії, вказавши на окремішність від російської та угорської [95, с. 55]. У працях

[4] У «Краледворський рукопис»: збірка поезій, підроблена під старочеський епос. ЇЇ автори – чеські філологи В. Ганка та Й. Лінда. Видана 1819 р.

[5] У цьому підрозділі ми беремо до уваги тільки бібліографію М. Марунчака. Не виключено, що цей збірник неповний та можливі інші видання цього періоду пов’язані із життям та творчістю о. Маркіяна Шашкевича.

цього періоду знаходимо про біографічні дані о. Шашкевича з уст сучасників [10], про окремі його твори[6] та їх переклад російською мовою [16, с. 246].

В період з 1900 до 1922 р. нам відомо про 66 книг та розвідок, більшість з яких вийшла у Львові, проте трапляються публікації видані в Києві, Ужгороді, Празі, Відні, Вінніпезі, Москві. Серед письменників та науковців слід виділити праці Богдана Лепкого[7], Івана Франка, Михайла Возняка. В статтях розглянуто діяльність членів «Руської трійці» [12], історичний період в який вони діяли [66], вказується на їх зв'язок з Тарасом Шевченком [43].

Останній виділений нами період з 1922 до 1989 р. містить 137 опублікованих праць, серед яких 87 були на території Радянського Союзу, 23 літературні одиниці ввійшли до збірника *«Шашкевичіяна»,* а 27 праць відносяться до інших діаспорних видань. Містами видань, окрім Львова, стає Київ, а серед діаспорних найбільш важливими центрами були Вінніпег та Філадельфія. Окрема увага приділена українсько-чеським літературним зв'язкам, для публікацій яких центром видання стала Братислава. Цей період, про який детальніше ми опишемо далі, був також періодом *протистояння* між радянською та діаспорною літературою.

Для доповнення нашого огляду *студії до доби Маркіяна Шашкевича – історико-суспільне тло його виступу* розглянемо тих письменників та науковців, які написали найбільше праць для цієї тематичної групи. Іван Франко з погляду історії та теорії літератури оцінив Маркіяна Шашкевича як найталановитішого члена *Руської Трійці*, що через смерть у молодому віці не встиг розкрити свого таланту. *Руську Трійцю* він відніс до інтелігентського руського товариства з священичих родин, що боролась за розвиток національної свідомості. Загалом, діяльність Шашкевича Іван Якович вмістив у контекст процесу відродження Галичини до 1848 р. та у ширший контекст

[6] Наприклад про автограф праці М. Шашкевича «О запорожцях їх Січі» *[11, 152]*.

[7] Український письменник, що зацікавився історією української літератури після навчання у Львові та знайомства з Михайлом Грушевським. Підсумком його попередніх праць: «З історії української літератури» (1915) та «Чим живе українська література» стала книга «Українське письменство» (1941), де він висвітлив розвиток української літератури від зародження до XX ст. Див. *[8, 377-386]*.

відносин між австрійською Галичиною та російською Україною кінця XVIII – першої половини XIX ст [94, с. 101].

Узагальнюючи згадки Івана Франка, можна ствердити, що йде мова про Шашкевича як в широкому контексті розвитку української літератури [103], так і в специфічних випадках, наприклад азбучна війна в Галичині[8]. Шашкевич був представником української літератури, яка однак обмежено розвинулась та потребувала розширення контексту за рахунок європейської [92]. Він став душею *Руської Трійці,* яка представляла запізнілий рух в Галичині, що виник внаслідок слов'янського Відродження, польського українофільського романтизму та перших *виступів* української літератури за створення літератури та освітньої праці для свого народу простою мовою [103, с. 36].

Михайло Возняк, був літературознавцем та фольклористом що діяв на території Галичини у складі Австро-Угорської імперії, а згодом Радянського Союзу у чотирьох основних напрямках літературознавчої площини: дослідження давньої української літератури і фольклору, історія літератури, шашкевичезнавство, франкознавство. Шашкевич став предметом дослідження через ювілей 1911 р. – 100 років від дня народження. Возняк підсумував літературну та громадсько-політичну діяльність у праці «Маркіян Шашкевич», де виокремив внесок «будителя Галичини» у введенні селянської української мови в літературу, вживанні народної мови у церковних проповідях та світських промовах, укладення читанки для народних шкіл, вживання фонетичного правопису у творах. Також Возняк виокремив новаторство Шашкевича, джерелами якого стали народні пісні та українські і європейські літературні твори [30, с. 85].

Михайло Марунчак, який підготував бібліографічний покажчик, що стосується о. Маркіяна, став також автором численних розвідок про поета, проте будучи вже представником діаспори. Фактично усі статті Марунчака

[8] Азбучна війна - суперечки української громадськості щодо питання латинізації української мови. Тут радше Франко виступає істориком, що намагається подати перебіг подій. Див. *[91]*.

були підготовлені для збірника «Шашкевичіяна» з 1967 по 1984 рр. за винятком допису про Шашкевича в «Енциклопедії українознавства». Ціллю його зацікавлень стали особи які продовжили втілювати ідеї «будителя Галичини»: митрополит Греко-католицької Церкви Йосип Сліпий[9] у рік його подвійного ювілею (75 день народження та 50 років із часу священичих свячень) та «перший з великих послідовників Маркіяна» письменник і греко-католицький священик о. Микола Устиянович[10]. Натомість дві статті присвячено стану середовища: від історичної розвідки про соціальні та культурні зміни в Австро-Угорській імперії [57, с. 15] до нових викликів боротьби за збереження української мови в СРСР та в діаспорі [52, с. 2].

Друга тематична група *наукові студії й літературні причинки до творчости й культу Маркіяна Шашкевича* є центральною для нашого підрозділу та містить 7 наукових праць в перший період **(**1811–1843), 120 публікацій в другий період (1843–1899), 187 напрацювань в третій період та 386 різних публікацій в четвертий період (1922–1989). Як і при аналізі першої тематичної групи ми бачимо зростання зацікавлення життям та творчістю М. Шашкевича, а найголовніше – поступова трансформація переоцінки його ролі з впливу на розвиток української мови та літератури в Галичині до символу, який різні світоглядні системи *перетягували* у свій табір.

Літературознавчий дискурс ми умовно можемо почати зі збірника Вацка з Олеська, який зібрав народні пісні, серед яких були й українські, та набрав їх польськими літерами у 1833 р., закликавши українців в літературі триматись поляків. Реакцією стала публікація «Руської Трійці» українських народних пісень кириличними літерами [50, с. 79]. Фактично, ми бачимо

---

[9] Якщо перша стаття стосується життя та діяльності владики Йосипа Сліпого, то друга зосереджена на зміні контексту в семінарії завдяки внеску о. Маркіяна Шашкевича. Якщо за життя о. Маркіяна в семінарії були полонофільські ідеї, наприкінці XIX ст. були москвофільські ідеї, то на за діяльності митрополита Андрея Шептицького та Йосипа Сліпого посились саме проукраїнські настрої. За Йосипа Сліпого в 1926 р. була відновлена богословська Читальня ім. Маркіяна Шашкевича, відзначались ювілеї від дня смерті Шашкевича, що свідчило про повернення важливості народної мови. Див. [56, 161-162]; [49, 1-3].

[10] О. Микола Устиянович входив до гуртка о. Маркіяна Шашкевича. Згодом став співзасновником літературно-наукового товариства «Галицько-Руська матиця». У 1848 р. написав «Згадку про Маркіяна Шашкевича». Див. [53, 199-200].

зародження *Азбучної війни,* про яку згадувалось раніше. Маркіян Шашкевич у «Русалці Дністровій» розкритикував ініціативу о. Йозифа Лозинського у 1834 р. ввести до української мови латинську азбуку[11]. Критично поставився до ініціативи Лозинського і о. Йосип Левицький. Свої висновки у цій дискусії зробив Іван Франко, який зазначив, що хоч о. Йозиф Лозинський вийшов з руського священичого роду, проте має поверхневі знання з церковнослов'янської мови, на відміну від своїх супротивників Шашкевича та Левицького. Франко підсумував, що твердження Лозинського щодо давності руських книг латинськими літерами не має підтвердження [91]. Це фактично єдиний прижиттєва подія Маркіяна Шашкевича, що активно коментувалась в літературних суперечках.

Після смерті Маркіяна Шашкевича до кінця XIX ст. можна виокремити окремі лінії праць, пов'язаних із життям та діяльністю отця: 30 промов чи статей приурочених до згадки річниці смерті Маркіяна Шашкевича[12], огляди присвячені темам його сім'ї[13], внесок до зародження культу поета *[90]*. Проте, разом з культом Шашкевича зародилась і зацікавленість його літературною творчістю.

У 1860 р. Богдан Дідицький разом із спогадами про галицького романтика Шашкевича, публікує і два його польські вірші: «А вєш ти?» та «Моє нєбо» *[24]*. У 1863 р. український поет та письменник Ксенофонт Климкович зацікавився перекладом о. Маркіяна «Слово о полку Ігоревім» *[31]*. У 1884 р. студентське товариство «Академічне братство»[14] видало *Писаня Маркіяна Шашкевича, Ивана Вагилевича и Якова Головацкого [65]* під упорядкуванням редактора «Русскои библіотеки» І. Онишкевича. Організація з досягнень діяльності «Руської Трійці», що в 30-х рр. поставила

[11] Йде мова про статтю о. Йозифа, *0 wprowadzeniu abecadła polskiego do pismiennictwa ruskiego,* Gazeta Lwowsk, Львів, 29(1834).
[12] Див. [40]; Споминки про Маркіяна Шашкевича в 54-і роковини його смерті, «Правда», 23(1897), 372-380.
[13] Див. [96]; *Про родину Маркіяна Шашкевича*, «Діло», 242(1893).
[14] «Академічне братство» – студентське братство, що виникло внаслідок об'єднання організацій «Академічна бесіда» та «Дружній лихвар» і мало на меті матеріальну підтримку студентів на низькопроцентних ставках, а також діяльність бібліотеки, діяльність бібліотеки, наукових гуртків тощо. Див. [70].

за мету заснувати нову руську писемність, виділила введення в літературу рідної мови.

У третьому умовному історичному періоді (1900–1922 рр.) другої тематичної групи, окрім звичних найчисельніших літературних одиниць, приурочених до річниць смерті поета з'являється критичний аналіз його творчості. Наприклад, український діаспорний історик літератури і педагог Михайло Тершаковець присвятив цілу серію статей, присвячених Шашкевичу: «Маркіян Шашкевич про свою читанку» (1904), «Причини до життєпису Маркіяна Шашкевича та дещо із його письменської спадщини» (1904), «Причинок до студій над М. Шашкевичем» (1906), «До житеписи Маркіяна Шашкевича» (1911). **Попри велику кількість написаних праць, присвяених українському поету, для більш детального аналізу вивчення творчості М. Шашкевича перед нами постала проблема доступу до цих праць, тому наш огляд має значну потребу у доопрацюванні в майбутньому.** У доступній нам статті «Причинок до студій над М. Шашкевичем» [20] проаналізовано першу галицько-руську побутову новелу «Олена». Тершаковець зазначив, що «будитель Галичини» відійшов не лише від традиційної церковної форми попередніх праць, але й від змісту, прислухавшись до потреб місцевих читачів, додав романтично-етнографічний характер. Автор статті зазначив, що однією з проблем цього періоду стало віднайдення літературного доробку о. Маркіяна. Цим частково ми можемо пояснити значний акцент тогочасних дослідників на праці над культом Шашкевича навколо його історичного внеску та відносно невеликого дослідження його творчості. Наприклад, Іван Созанський у 1906 р. видав «Недруковані вірші Маркіяна Шашкевича» [86] і в тому ж році видано «Твори Маркіяна Шашкевича, Якова Головацького, Николи Устияновича, Антона Могильницького» за редакцією Івана Франка [95].

Більш розлого можна охарактеризувати четвертий історичний період (1922–1989 рр.). Оцінюючи аналіз бібліографії, що стосується загальної української літератури, можна виділити два підходи – радянський та

діаспорний. Яскравим прикладом діаспорної є праця 1956 р. Володимира Радзикевича «Історія української літератури» [79, с. 59]. У розділі «На крилах романтизму» виділено частини *Галичина перед виступом Шашкевича, «Русалка Дністрова», життєвий шлях М. Шашаевича, писання Шашкевича* та *слідами Шашкевича.* У виданні серед історичних передумов вказано повну економічну та культурну руїну станом на 1772 р., внаслідок перебування під окупацією Другої Речі Посполитої. З переходом до Австро-Угорської імперії були певні зрушення через заснування Духовної семінарії та Руського інституту. Проте відзначено, що наукова і літературна праця залишилась малопомітна. На противагу відзначимо радянські видання «Історія української літератури» [98] 1967 р. «Українська література XIX ст. Напрями, течії» Ніни Калиниченко 1977 р. [26]. В історичних передумовах окрім фактів зроблено акцент на протиставлення панів і селян, що постійно чинили опір та відірваність західноукраїнських земель від Наддніпрянської України, куди попри всі перешкоди потрапляли твори українських та російських письменників, що сприяло пробудженню там національного життя.

Одна з перших публікацій останнього історичного періоду (1922–1989) в бібліографії Марунчака є «Огляд історії української літератури» о. Олександра Барвінського, який товаришував із сином о. Маркіяна Шашкевича Володимиром та написав у цій праці також про «Руську трійцю» [60, с. 8]. Проте, ми змогли отримати доступ тільки до іншої не менш цікавої публікації цього ж автора 1921 р. «Чи українська мова принагідна до перекладу Святого Письма і молитов, та духовної проповіди». З огляду на важливість церковного контексту цієї праці, зупинимось коротко на деякій специфіці цієї проблематики у Католицькому світі. Вперше чітко заохочує до вживання народної мови для перекладу Святого Письма, Папа Пій XII у 1943 р. [77], а вживання народної мови у Літургії офіційно дозволено тільки під час Другого Ватиканського Собору у 1963 р. рішенням папи Павла VI [69]. Щодо Греко-католицької Церкви, то вперше дозвіл перекладати на народну

мову богослужіння було отримано у 1964 р. *[68]*, а поступово втілилось ще пізніше. Барвінський, який підняв вищезгадану дискусію на 20, а подекуди на 40 років швидше, ніж були прийняті офіційні рішення, відзначив внесок Шашкевича, що переклав Євангеліє від Йоана та частину Євангеліє від Матея, написав високопоетичні «Псалми Русланові», а також писав та виголошував проповіді народною мовою, тим самим вказавши що нею варто писати літературні твори [3]. Цим прикладом нам важливо показати, наскільки різною була рецепція особи та творчості Шашкевича в залежності від обставин, що вписувалась не тільки в український, але й у світовий контекст.

Іншими авторами, що часто писали в цій секції були вже згаданий Михайло Возняк[15] та Василь Лев[16], радянські літературознавці Йосип Куп'янський[17] та Володимир Дмитрук[18]. Розглянемо окремі праці цього періоду, щоб зрозуміти характер рецепції постаті М. Шашкевича. Монах-василіянин о. Іван Дамаскин Попович, крім коротких розвідок про центральну постать нашого дослідження,[19] написав більшу працю «Маркіян Шашкевич на тлі відродження Галицької України». Окрім типових повторів про центральну роль в утвердженні народної мови, автор ставить запитання: «Чого ж бо ви його так величаєте й за що: за тих кілька стишків, мале оповідання, за переклад євангеліє і ще кілька дрібниць? Чого, святкуючи пам'ять найбільших своїх письменників, ставите його попри Шевченка та Федьковича – він же ж між ними найменший» [74, с. 29]. В кінці книги, Попович згадав про актуальні на той час подію спершу 22 січня 1919 р., тобто Акт Злуки УНР і ЗУНР, фундамент для якої заклав Шашкевич, а також

---

[15] Див. [13]; М. Возняк, *Авторство азбучної статті з 1834 р.*, Львів, Наукове товариство імені Шевченка, 1925; М. Возняк, Ще до діяльности Маркіяна Шашкевича як фольклориста, Львів, Праці Богословського Наукового Товариства, 1935.

[16] Див. [36]; В. Лев, Особовість Маркіяна Шашкевича в світлі його творів і свідчень сучасників, «Богословія», 21-24(1943-1963), 7-39.

[17] Див. [34]; Й. Куп'янський, *Перший поет Західної України «М. Шашкевич»*, «Радянська Україна», 194(1940), 194; Й. Куп'янський, *Маркиан Шашкевич*, «Лит. Обозрение», 4(1940), 46-48.

[18] Див. [19]; В. Дмитрук, *Маркіян Шашкевич* в «Шашкевич Маркіян», Київ, Радянський письменник, 1960, 3-40.

[19] Див. [73]; Д. Попович, Ювілей Маркіяна Шашкевича, «Українські вісті», 23(1943).

події Другої Світової Війни в період якої написана праця, коли доводиться знову брати участь у «тому самому змаганні на життя або смерть» [74, с. 94].

Перший український історик української літератури Олександр Білецький, що пройшов шлях від яскравого прояву української ідентичності до ідеологічного надлому в час *елітоциду* під час *Розстріляного Відродження*, написав як розгорнуту статтю, так і повноцінну книгу про «Русалку Дністрову» [7, с. 43]. Діяльність Шашкевича автор назвав «маніфест відродження української літератури в Галичині» [72, с. 36], а «Русалку Дністрову» «незабутнім подвигом та бойовим виступом в оборону прав українського народу» [72, с. 39].

Третя тематична група *Маркіян Шашкевич у поезії і прозі* представлена різними жанрами: поезія (Дмитро Білоус «Неопалими купина», Іван Драч «Я так як бачу космонавта», Володимир Каліка «Ранковий роздум над Дністром»), роман (Роман Горак «Шашкевич»), біографічний роман (Роман Іваничук «Вода з каменю»), вистава (Костянтина Малицька «Русалка Дністрова», Володимир Ковальчук «З приводу 100-ліття появи «Русалки Дністрової» (1837–1937).

У рецепції постаті Маркіяна Шашкевича серед українських поетів і прозаїків діаспори та на батьківщині можна простежити чітку тенденцію – Шашкевич постає як символ духу, віри, невгасимої «неопалимої купини». Поезія Гната Гуцуляка «Три зорі – три могили» опублікована 1890. У ній Шашкевич – це не просто інтелектуал чи діяч, а «друга зоря», яка освічує Галичину та Наддністрянщину. Ця релігійна та символічна метафора переносить Маркіяна в розряд святих, підкреслює його жертовність та незнищенність ідей, що пробуджують націю:

Друга зоря освічує
Буковинські гори
Наддністрянські і надпрутські
Мужицькі обори…

Україна, Буковина,
Галич плачут з нами,
Та ридають, як сироти,

Діти за батьками.
О, не плачте! Із могил тих,
Зрошених сльозами,
Зійде сила, зійде воля,
Бо правда за нами! [18]

У вірші Дмитра Білоуса використано образ «Неопалимої купини», присвяченому Шашкевичу. Цей образ – біблійський символ, який переноситься в український національний контекст: спалена, але не знищена віра, боротьба під покровом вищої сили. Білоус, згадуючи купину, надає їй подвійного значення – і як духовний вогонь, і як живу, сакральну спадщину:

О ні, не вогник той, що блима,
у краї рідному вона,
а купина неопалима,
неопалима купина! [9]

У прозі важливим є роман Романа Іваничука «Вода з каменю» (1982). Іваничук – видатний український прозаїк, народжений на Галичині, що є Членом Спілки Письменників України. У цьому творі через символи води й каменю тонко обігрується тема історичної непохитності духу та віковічності ідей – аналогія, яка перегукується з образом Шашкевича, що, як камінь, витримує потоки часу, а як вода – живить національну пам’ять [26].

Сценічні образи Шашкевича з’являються в «Русалці Дністровій». Авторка Костянтина Малицька розгортає його фігуру як надихаючу силу для українців. У постановці журналу «Дзвінок», що вийшла у 1911, цитати або навіть прямі звернення покликані пробудити в глядачах пошану й вдячність до Маркіяна, підкреслюючи його роль духовного провідника [45, с. 72].

Поет Ігор Калинець, один із провідників шістдесятницького руху, також звертається до Шашкевича. У вірші «Могила Шашкевича» він змальовує жіночу постать «з чорного металу», яка припадає над могилою, тортає спокій – і водночас через траурне тло проглядає світло, сяйво, вічність. Цей контраст – смуток і надія – типовий для Калинця, який сам пережив переслідування, тюрми й заслання, і його творчість пронизана пам’яттю про мучеників української нації:

І торкнув їй спокій вічі,
слід сльози з лиця зітерши…
І спливає тільки вічність
по складках її одежі [27].

У вірші Петра Карманського[20] «Маркіянові в соті роковини» смерть Шашкевича представлена епічно-лірично: поет змальовує його сон як «каменний» та «геній забуття», який, незважаючи на це, зберігає свій смолоскип, покритий «крилом», нагадуючи про безсмертя духу:

Поклавшись тут на крайнім гробі,
А Заснув камінним сном.
А геній забуття в тяжкій жалобі
Звернув смолоскип вниз, пристав на гробі
І вкрив його крилом .

Рояль ридав; як шум топіль
Стогнали острі звука.
Я в груди скрив пекучий біль
І здавив зойк роспуки, –
А в серці грало пекло! [28]

Нарешті, у «сценічних картинах» Володимира Ковальчука (йдеться про драматизацію наприкінці 1836 року) Шашкевич виступає як центральна фігура «Руської Трійці», а діалоги твору містять історичні цитати й навіть суперечливі коментарі – з метою «збудити пошану та вдячність» до Шашкевича як духовного провідника. Такий театралізований образ підсилює рецепцію Шашкевича як символу національної пам’яті та культурної боротьби [32].

Такі поетичні й прозові образи Шашкевича в творах різних авторів – від Гуцуляка до Калинця, від Карманського до Іваничука – створюють багатошаровий канон: Шашкевич не лише історична особа, а символ жертовності, віри, національного відродження. У діаспорній та «материковій» українській літературі він оживає через метафори «зірки», «купини», «могили», «вогню духу», що підкреслюють не лише його минуле, але й безсмертну силу спадщини.

[20] Петро Карманський (1878–1956), представник «Молодої Музи», – важливий модерніст, перекладач, дипломат, який у своїй творчості часто поєднував віру, національність та ідею служіння.

1.2. Сучасні літературознавчі дослідження про Маркіяна Шашкевича

Вивчення життя та творчості Маркіяна Шашкевича має великий пласт бібліографії у XIX та XX ст. Тому не так просто було принести нові перспективи у рецепцію його постаті. Одне з цікавих видань, що більше занурює у соціальне освітнє та культурне буття Львова у період близький до життя поета, є праця Софії Малець: «За часів Маркіяна Шашкевича». Деяким відкриттям цієї роботи стало, що станом на 1772 рік, коли Львів перейшов від Польської феодальної держави до Австрійської імперії, місто було в економічному занепаді, а значна частина мешканців хотіли його покинути, проте вже через пів століття населення зросло більше як у два рази. Серед освітніх закладів, що сприяло освіті українців виділено Духовну семінарію, Віденський барбареум (куди відправляли спершу семінаристів), Львівський університет, де йшла боротьба за навчання українською мовою та протиставлено Другу домініканську гімназію, що вважалась однією з найкращих у Львові, проте навчання відбувалось німецькою та польською мовами.

Також, у книзі Софії Малець взято до уваги бібліотеку Оссолінських, яку часто відвідували три семінаристи «Руської Трійці», дослідження реєстру якої дозволяє виявити їх славістичну спрямованість в читацьких зацікавленнях. Окремим розділом виділено вакаційний період Шашкевича та товаришів та їх запис фольклорної творчості мешканців навколишніх сіл, які зокрема стали натхненням для Шашкевичевої збірки «Веснівка». Не оминули увагою і дослідження книжкових видань русинів у Львові з 1801 до 1860 рр., яких було видано 1352, з яких церковнослов'янською та українською – 917. Окрему увагу було прикуто до образотворчого, театрального та музичного життя Львова. Зокрема, що цікаво, перше найбільш вдале зображення Шашкевича було створене Іваном Трушем тільки у 1911 р. на основі фотографії сина поета Володимира та спогадів сучасників [44].

Праця Михайла Тершаковця «Маркіян Шашкевич та його ідеї на тлі українського відродження» становить якісно новий етап у шашкевичезнавстві, поєднуючи історико-літературний, богословський і культурно-цивілізаційний підходи до постаті провідника «Руської Трійці». На відміну від попередніх праць – від класичних досліджень Івана Франка, Василя Дмитрука, Михайла Возняка, чи Олександра Білецького – книга Тершаковця не обмежується описом Шашкевича як символу національного пробудження. Вона розгортає багатопланову реконструкцію його інтелектуального середовища, простежує ґенезу ідей, їхній розвиток у контексті духовної культури Галичини першої половини XIX століття.

Новаторство Тершаковця полягає у масштабному залученні архівних і маловідомих джерел, частина яких уперше введена до наукового обігу. Автор, спираючись на досвід довголітніх студій, відтворює не лише життєпис Шашкевича, а й цілу мережу зв’язків між діячами «Руської Трійці», польськими інтелектуалами, греко-католицьким духовенством і австрійською адміністрацією. Такий міждисциплінарний підхід дозволяє побачити постать Шашкевича не ізольовано, а як елемент складної європейської культурної взаємодії. Зокрема, у третьому розділі подано розвиток польського визвольного руху через створення конспірації, а також відношення поляків до прагнень інших національностей і з іншого боку, підтримки українським духовенством польського руху.

На відміну від більшості попередників, які розглядали творчість Шашкевича переважно в контексті національної літератури або як попередника народницького руху, Тершаковець висвітлює його як релігійного мислителя, проповідника і перекладача, що закладав морально-ціннісні основи українського відродження. Зокрема, у п’ятому розділі особливу увагу приділено аналізу його проповідей, перекладів релігійних текстів, богословських мотивів у поетичній спадщині, що раніше майже не розглядалися як предмет літературознавчої інтерпретації.

Ще однією інноваційною рисою книги є відновлення тяглості між галицькою гуманітаристикою довоєнного періоду й сучасними дослідженнями. Тершаковець, вихований у традиціях європейської наукової школи, зберігає уважність до джерельної точності, поєднуючи її з національною перспективою. Завдяки цьому праця стала своєрідним містком між старою галицькою історіографією і сучасною українською наукою, що тяжіє до критичного переосмислення культурної спадщини.

Книга також уперше комплексно осмислює вплив Шашкевича на суспільно-політичні процеси Галичини напередодні революції 1848 року, демонструючи, як його ідеї поступово трансформувалися у форму національної політичної думки. Автор показує Шашкевича не лише як літературного діяча, а як ідейного попередника галицького парламентаризму, засновника модерного українського дискурсу в межах Австрійської монархії. У дев'ятому розділі розкрито політичну думку в Галичині перед «Весною народів», зокрема Миколи Кмицикевича, що вважав «русским народом» розгалуження слов'ян на великій території, Василя Подолинського, що навпаки, був рідкісним прихильником постання незалежної української республіки та Антіна Могильницького, якого Іван Франко виділив одним з перших *будителів* Галичини. А у десятому розділі показано діяльність Головної Руської Ради, яка стала на захист прав українського населення, та з іншого боку поклала початок *москвофільському* руху в Галичині.

Таким чином, новаторство Тершаковця полягає у поєднанні глибокого історико-культурного аналізу з релігієзнавчою перспективою, у введенні нових джерел і створенні системного образу Шашкевича як мислителя, педагога й духовного реформатора. Праця репрезентує синтез традиційної філологічної школи та сучасного інтердисциплінарного підходу, відкриваючи нові горизонти для українського літературознавства й духовної історії XIX століття [88].

Збірник «Маркіян Шашкевич на Заході» буде детально проаналізовано у другому розділі, тому тут ми тільки зробимо короткий структурний огляд.

У збірнику плавно зроблено перехід від створення заповідника Маркіяну Шашкевичу у Вінніпезі, ряд статей присвячено так званій *добі Шашкевича,* виокремлено окремі аспекти його біографії і у другій частині проаналізовано його літературну творчість, вплив на впровадження української мови та створення культу Шашкевича.

РОЗДІЛ 2.
ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧЕ ОСМИСЛЕННЯ ПОСТАТІ ТА ТВОРЧОСТІ О. МАРКІЯНА ШАШКЕВИЧА У ВИДАННІ «МАРКІЯН ШАШКЕВИЧ НА ЗАХОДІ»

2.1. Постать о. Маркіяна Шашкевича в контексті його доби на сторінках видання

Щоб зрозуміти, як розглядали постать Маркіяна Шашкевича, варто побачити історично-культурний контекст першої половини XIX ст. У виданні «Маркіян Шашкевич на Заході» автори Кисілевський, Брок, Лев та Горняткевич проаналізували контекст у розділі «Шашкевичева доба». Пітер Брок у статті «Іван Вагилевич (1811-1866) та українська національна ідентичність» як точку відліку взяв етнічну групу українців в Галичині, схарактеризувавши її як «приречені на вимирання» [47, с. 60]. Причинами цього було: ополячення верхніх ланок влади, відсутність середнього прошарку суспільства та світської інтелігенції, другорядність греко-католицького духовенства у порівнянні до римо-католицького, брак усвідомлення сільською громадою спільної культурної спадщини та їх малий вплив на громадське життя. На час початку діяльності «Руської Трійці» також постала проблема відсутності ефективних засобів для літературного вияву зокрема через використання *язичія* замість літературної мови у спілкуванні [47, с. 62].

Василь Лев вибрав інший шлях опису контексту, показавши «Руську Трійцю вже на початку угольним каменем пробудження», а після того розглянув попередні події, що вказували на культурно-національне відродження [80, с. 25]. Спершу, автор описав культурний і класовий занепад, назвавши вище згадані причини: присутність тільки двох класів, які принизливо називали «хлоп і поп», непросте становище українського селянства, що розмовляло говіркою та нижче духовенство, що спілкувалось

польською та німецькими мовами, проте було теж обділене в правах, майже повна відсутність української світської інтелігенції [47, с. 93]. Проте автор статті додає позитивний фактор переходу Галичини до Австрійської імперії, який вкупі з втручанням греко-католицького духовенства привів до зрушення культурно-освітнього життя. Було виділено владику Івана Снігурського, а також крилошан Івана Могильницького та Івана Лаврінського, що заснували освітнє товариство священиків у Перемишлі (1816 р) [49, с. 25]. Зокрема, завдяки діяльності товариства вдалось не лише сприяти вивченню української мови в школах, але й побороти польські впливи, які почали зростати серед українців після Листопадового повстання 1830-1831 рр. [79, с. 28].

Дам'ян Горнаткевич у статті «Перший з'їзд українських учених у Львові 1848 року» одразу почав з характеристики австрійської доби. Зокрема, у 1774 р. митрополит Лев Шептицький звернувся до Марії Терезії з проханням покращення становища українського духовенства в Галичині. Непросте матеріальне становище описано як основну причину малого зацікавлення духовенством культурою та наукою наприкінці XVIII ст. Марія Терезія здіснила важливий поступ, прийнявши 14 українців на теологічні студії до семінарії «Бабрбареум» [84, с. 104]. Її син Йосиф II, мавши на меті ослабити польську шляхту, обмежив панщину, проте через непослідовну політику патент не мав результату.

Для того, щоб краще зрозуміти про що писали автори, варто написати історичне пояснення. До 1772 р. Галичина фактично перебувала під впливом колонізації польської шляхти. Як наслідок, українська шляхта поступово «спольщується», а оборонцями «руської віри і нації» стає дрібне міщанство та нище духовенство. В 1772 р. Річ Посполита була поділена між Прусією, Російською та Австріською імперіями. Галичина та Волинь відійшли до останньої. Влада прагнула до централізації, а тому політичний провід віддала німецькому народу, а духовний – католицизмові. Як пише історик та політичний діяч Михайло Грушевський: «Під Австрією опинилися темні

панщизяні (себто, під панським управлінням) маси селянства з таким же заляканим духовенством, майже вже без міщанства, без своєї шляхти і без інтелігентного проводу. Недоля селянських мас досягла вершка свого насилення; здавалося, що вже прийшов кінець українському життю» [47, с. 53].

Проте, як зазначив д-р Іван Крип'якевич: «Те, що Галичина опинилася під австрійською владою, було щастям для всієї України… Австрія, забираючи Галичину, була переконана, що забирає частину корінної етнографічно польської території. Щойно при найближчому контакті урядовців з населенням «відкрили» австрійські урядовці існування окремої, від поляків відмінної нації, що дотепер поляками використовувана могла б бути використана проти своїх дотеперішніх гнобителів-поляків, якщо б ці хотіли пробувати відновити давню Польщу». На цій концепції, від 1765 р. починаються реформи за правління Цісаря Йосифа II. Він обмежив кількість днів панщини для селян, дозволив ініціативу про закладання народних шкіл по церквах Греко-Католицької Церкви (яка була тоді цілковито домінантною в Галичині), відкрив Генеральну духовну семінарію візантійського обряду у Львові (сьогодні, Греко-Католицька церква).

Варто критично ставитись до ролі австрійської влади у освітньому та культурному відродженні Галичини. На початку XIX ст. українці у Східній Галичині як окрема етнічні група були приречені, здавалось на вимирання. Вони дуже мало усвідомлювали свою національну ідентичність, відчували слабку спорідненість з населенням Буковини та Угорщини, що розмовляло такою ж мовою, і ще меншу спорідненість з українцями в Російській імперії. Потрібно визнати, що тогочасна єрархія Греко-Католицької церкви заперечувала введення народної мови в школах, боячись, що це може підірвати її авторитет серед народу. Замість цього вона підтримувала язичіє - курйозну мовну суміш. Важливим елементом, що поглиблює розуміння контексту стала стаття Василя Кисілевського: «До історії шашкевичівської доби». Наприклад, Захар Авдиковський, що був дядьком о. Маркіяна

Шашкевича та управляв «Міським домом убогих» ледь не поплатився життям за народовецькі переконання та виступи проти польських революціонерів. Зокрема, п. Захар мав значний вплив на формування світогляду «будителя Галичини». З іншого боку, о. Яків Головацький, інший член «Руської Трійці», у 1846 році написав анонімну статтю *Положення Русинів в Галичині*, в німецькому журналі *Літопис слов'янської літератури, мистецтва і науки*, де досить сміливо, як на той час виступив із заявою, розкритикувавши галичан за відсутність власних часописів, що призвело б до виникнення спільного осередку [47, с. 53]. Передвісником Шашкевича можна вважати о. Василя Подолинського. Він діяв у період, коли польські революціонери намагались переманити до свого табору українців, у боротьбі проти Австрійської імперії. На відміну від інших інтелектуалів отець виявив свою позицію постання незалежної української республіки. За свої ідеї він відсидів місяць у в'язниці, після чого повернувся на парафію та перестав висловлювати радикальні думки [47, с. 56].

Окремої ролі заслуговує оцінка постаті о. Івана Вагилевича. Пітер Брок у статті «Іван Вагилевич (1811-1866) та українська національна ідентичність» проаналізував складність рецепції постаті Івана Вагилевича, друга Маркіяна Шашкевича та члена «Руської Трійці» пов'язана з його еволюцією від галицького націоналіста до прихильника польсько-української федерації. Спочатку, як член «Руської Трійці», він пропагував культурну єдність українських земель та використання народної мови. Пізніше, під впливом польської культури та політики, діяч переглянув свої погляди, що викликало неоднозначну оцінку його внеску в українське національне відродження. Його праці, написані польською, свідчать про його прагнення до рівноправного співжиття українців та поляків, але одночасно підкреслюють його бажання до культурної незалежності українців.

2.2. Літературознавчий дискурс «Шашкевичіяни» у збірнику

Василь Лев у статті «Фольклорний матеріал у *Русалці Дністровій*» виділив альманах *Руської Трійці* як з одного перший народний збірник, а з іншого – фольклорну тяглість з культурним відродженням придніпрянських українців і західних та південних слов'ян. Ще один елемент на якому закцентував автор – революційність збірника на фоні малопомітного культурного розвитку і ідентифікації приналежності галицьких українців цього періоду. Ідея постання гуртка та збірника – це також наслідок випадкової обставини, а саме – усунення Маркіяна з Духовної Семінарії у Львові, що дало йому час у паузі зайнятись етнографічними дослідженнями. Працюючи в бібліотеці Оссолінських, Шашкевич шукав доведення цієї тяглості через згадки про літературне відродження чехів, поляків, сербів тощо. Зокрема йде мова про розвідки щодо польських етнографів Адама Черноцького, Ляха Ширму, польського поміщика Вацлава Залєського, що записували українські народні пісні, про дослідження збірника народних пісень Івана Прача. Наступним етапом роботи стали подорожі вже беспосредньо членами *Руської Трійці* Галичиною, Станіславівщиною та Закарпаттям. Згодом, ці пісні, що не ввійшли до Русалки Дністрової були опубліковані Яковом Головацьким у чотиритомній збірці галицьких народних пісень [37, с. 205].

Однією з найважливіших тем літературного дискурсу Шашкевичіяни у збірнику є романтизм та внесок о. Маркіяна Шашкевича і *Руської Трійці* у розвиток цього літературного напрямку. Проте, спершу розглянемо короткий теоретичний вступ. Наприкінці XVIII ст. на противагу класицизму (художній стиль та естетичний напрям у європейському мистецтвіві й літературі 17 – поч. 19 ст., що характеризується своєрідним поверненням до естетичних норм і зразків антич. літ. та мистецтва) приходить сентименталізм, як звернення до людських почуттів. Люди почали домагатись чогось нового, що ворушило б почування та побуджувало уяву. Такий світ глибоких людських

почувань ховався в народних піснях, казках, віруваннях. З'явилась потреба детально дізнатись про народне життя, познайомитись із світом його уяви та тільки тоді відтворювати це життя. Поети окремих народів звертались до усної творчості свого народу, які в добу Наполеонівських війн (1799 - 1815 рр.) пробуджувались до самостійного національного життя і тому підкреслювали питомі риси своєї національності [61, с. 42].

Про становлення цього напрямку на етнічних українських землях як контекстуальне тло та вплив на його подальший розвиток творчості Шашкевича описано у статті Володимира Радзикевича «Романтизм як джерело українського літературного й національного пробудження та виступ Шашкевича». Романтизм набув своїх специфічних рис на етнічній території України. Пробудження Галичини прийшло значно пізніше від пробудження Наддніпрянщини. Коли на території Наддніпрянщини уже була відома «Енеїда» Івана Котляревського, твори Артемовського-Гулака та Квітки-Основ'яненка, в Галичині ще була «літературна тиша». Українськими народними піснями, їх мотивами й мистецькими засобами користувалися українські поети-романтики так званої «харківської школи». До найстаріших романтиків слід віднести Левка Боровиковського, Ізмаїла Срезневського і Опанаса Шпигоцького [78, с. 241]. До пізніших – Амвросія Метлинського та Миколу Костомарова, а до останньої, наймолодшої групи: Олександра Корсуна, Михайла Петренка і Якова Щоголева [65, с. 45].

Окрему увагу до романтизму слід звернути при аналізі «Русалки Дністрової». В збірці найповніше реалізувалися прогресивно-романтичні літературні та літературно-наукові погляди М. Шашкевича та його товаришів. До її складу ввійшли народні пісні, власні оригінальні твори, переклади з сербського та уривки з «Каледворського рукопису», а також статті літературно-критичного, фольклористичного й історіографічного характеру [85].

Наукова стаття, що добре схарактеризувала, як взаємозв'язок між романтичними ідеями в Європі та Галичині, так і приклади в творчості

Шашкевича написана Ярославом Розумним – «Літературна діяльність Маркіяна Шашкевича і західноукраїнське відродження XIX століття». Романтизм став тим ферментом, який приніс європейські інтелектуальні та світоглядні впливи в Україну і спричинився до початку нового етапу українського Відродження, пов'язаного з кирило-методіївськими братчиками на Наддніпрянщині та «Руською трійцею» в Галичині. Характерні риси романтизму на українських землях виявилися у філосовському ідеалізмі, мрійному, екзальтованому ставленні до навколишнього світу, захопленні фольклором, етнографією, народним побутом, у містично-релігійній та морально-етичній мотивації творчості, жанрових (балади, ліричні пісні, істор. романи, драми) та стилістичних особливостях у літературі (ностальгія та ідеалістично-песимістичне захоплення минулим, меланхолічний настрій, контрастне висвітлення навколишньої дійсності, похмура Україна супроти яскравого, славетного козацького минулого, релігійного повчання, психологічні роздуми й висока експресія, культ героїв, впровадження символічних образів тощо). В українську історіографію романтизм приніс дослідницькі зацікавлення колоритом місця та часу, що породжувалося виключною увагою до унікального та самобутнього фактографічного матеріалу як різнорідних виявів «народного духу». Відтак ширилися уявлення про культурно-духовні виміри колективного героя, поліваріантність яких коливалася від глибокого психологізму і морально-релігійних критеріїв до витонченого естетизму й ностальгійних переживань, що побутували в текстах істориків-романтиків.

Коротко звернувшись до поезій о. Маркіяна Шашкевича можна відзначити, що вони пронизані рисами романтизму. Це помітно у захопленні поета народною творчістю («Побратимові»), у зверненні до минулого («Болеслав Кривоустий під Галичем», «Погоня», «Наливайко», «Хмельницького обступлення Львова»), у виборі незвичайних подій (наприклад, татарин насильно забирає дівчину, стинає їй голову, козак доганяє татарина), в описах похмурих «грізних» краєвидів («Сумрак

вечірній», «Погоня»), у використанні народних вірувань, у народній мові та ритміці, що нагадує ритміку народних пісень. Зокрема, похмурі краєвиди схожі до романтичних «байронівських» краєвидів.

Сильне романтичне забарвлення має оповідання Шашкевича «Олена». Твір поклав початок розвитку української повісті на галицькому ґрунті, що є проявом захоплення поета романтичною поезією. Гірські, дикі «декорації», грізні постаті опришків, роль бандуриста Данила, буйний світ народної фантастики, народні звичаї – все це ознаки романтичної поезії. Також, Шашкевич заторкнув тогочасних соціальних умов життя. Це висвітлення конфлікту на тлі соціальних відносин, що також стало новинкою в українській літературі.

Маркіян Шашкевич – поет глибоких соціальних узагальнень, широкого охоплення дійсності. Його філософська і публіцистична лірика – войовнича і цілком народна. Провідний мотив Шашкевичевої творчості – заклик до національного єднання на демократичній основі, ідея захисту рідної мови, культури:

Руська мати нас родила,
Руська мати нас повила,
Руська мати нас любила,
Чому ж мова єй немила?
Чом ся нев встидати маєм?
Чом чужую полюбляєм?
(«Руська мова») [82, с. 225].

Деяке порівнняння Шашкевича з іншими українськими романтиками знаходимо у статті Дмитра Чижевського «Маркіян Шашкевич». Значення Боровиковського (1806-1889) в тому, що він що він один із перших в українській літературі показав зразки романтичної лірики («Маруся», «Зимний вечір», «Чорноморець», «Розставання»). Метлинський ввів до українського романтизму нові мотиви та збагатив українську літературну мову. В ліричних поезіях Метлинського виступають характерні риси

романтичної поезії, що лягли в основу ранньої творчості Шевченка, через що його називають *предтечою Шевченка*. Наприклад, у Метлинського: «Ясний місяць то із-за хмари погляне, то в хмару ховається» («Козача смерть»), а у Шевченка: «І блідий місяць на ту пору, з-за хмари де-де виглядав» («Причинна») [97, с. 219].

Романтики прагнули у фольклорі вловити той дух нації, який дасть їй змогу зайняти своє місце у багатоголосому хорі. Вони пробуджували в людині свідомість. В той час, як чимало романтиків, звертаючись до минувшини, зітхали за феодально-патріархальними порядками (наприклад, Новаліс і Вордсворт) чи оплакували руїни козацької слави (А. Метлинський), Шашкевич бачив у ній свідчення народних можливостей, джерело добрих надій, протиставляючи її своїй безбарвній дійсності [100, с. 54].

В цілому підсумовуючи, український романтизм мав поліфункціональне призначення: 1) як каталізатор національної міфотворчості; 2) як інструмент для оформлення та висунення суспільно-політичних і культурницьких програм; 3) як месіанський репрезентант української ідеї на теренах слов'янства та Європи; 4) як спосіб актуалізації історичниї традицій, що формували національну свідомість; 5) як інтелектуальне підґрунтя для творчості багатьох українських вчених та одна зі стильових моделей функціонування тогочасної історіографії. Врешті-решт, романтизм спричинився до нових спроб самоусвідомлення українства та, власне, запустив модерністський проект «винайдення» України [26, с. 17].

Дослідники давно вже спостерегли, що в діяльності «Руської трійці» помітний відгомін так званого «слов’янського відродження», яке проходило під знаком романтичних інтересів до всього народного, а «ідеї і той романтичний пафос, яким проймалися діячі слов’янського відродження, захоплюючись народними піснями, героїчними історичними подіями, переказами, передалися і М. Шашкевичу». «Русалка Дністрова» більше як наполовину складається з фольклорних матеріалів що було особливістю багатьох тодішніх видань романтиків.

2.3. Особливості мемуарних сторінок про о. Маркіяна Шашкевича

У збірнику «Маркіян Шашкевич на Заході» відсутні мемуари безпосередніх сучасників отця Маркіяна, проте їх можна замінити альтернативними способами: спогади осіб «другої хвилі», які не знали безпосередньо Шашкевича, отримували уявлення про нього через перекази, культурне середовище, книги, мали доступ до епістолярію, публікацій чи розповідей людей, які його знали. Сюди також належать статті, присвячені постаті Шашкевича, де автор подає особисту оцінку, наративну побудову образу, навіть якщо це не суто мемуари. Ще одним елементом може бути листування, де згадується Шашкевич, оскільки навіть якщо автор не знав його особисто, згадка про нього в приватному листі — це побутове, неофіційне відображення рецепції. Врешті йде мова про культурно-психологічні портрети з допомогою есе, дослідження, які мають особистий стиль, де автор намагається зрозуміти або уявити особистість Шашкевича. Це важливо особливо в культурі, де бракує живих свідчень, але зберігається тяглість пам’яті.

Аналіз мемуарних сторінок слід почати із статті Кисілевського «До історії Шашкевичівської доби» в якій згадується Роман Авдиковський — дід по матері Маркіяна Шашкевича, що був священиком в с. Підлисся, де народився майбутній поет. Продовжимо згадкою про Захара Авдиковського, дядька у якого проживав о. Маркіян, з 1830 по 1834 рр., поки поет був виключений з семінарії, де він допомагав в канцелярійній справі та вчив дітей [47, с. 53].

Натомість, про парафіяльне служіння знаходимо у статті Степана Шаха «Тернистий шлях великого Маркіяна та наші святкування». Тут відзначено поєднання пасторального служіння з заняттям етнографічних розвідок та літературною діяльністю, зокрема, наприклад переклад «Слово о полку Ігоревім». Виснажлива діяльність призвела до розвитку сухот, що спричинило втрату зору, слуху та настання смерті. О. Микола Устиянович

присвятив «будителю Галичини» панегірик «Згадка за Маркіяна Шашкевича». Також, у статті відзначено недооцінення поета в тодішній період, адже на похорон прибули тільки найближчі родичі та парохи сусідніх сіл, на власну гробницю йому довелось чекати 50 років а дружині-вдова залишилась жити в родичів, оскільки не мала власного житла [47, с. 125].

Більше про дружину знаходимо в іншій публікації Василя Лева «Жіночі постаті в житті М. Шашкевича». Зокрема відзначено, що о. Маркіян бачив у ній матір, виховницю дітей, порадницю свого чоловіка, а також, порадницю своїх парохіян [100, с. 16]. Натомість, матір поета Єлисавета, з розумінням ставилась до його діяльності, навіть коли його виключили з семінарії. О. Маркіян за бажанням матері став священиком, а також одружився, щоб працювати на селі для народу. Сестра о. Маркіяна, Юлія Сметанова залишила цінні мемуарні свідчення про нього в листі до сина Шашкевича Володимира. Зокрема, вона висловила співчуття з причини нерозуміння поета батьком та консисторією [47, с. 101].

Цікавий мемуарний нарис «Годів – колиска родоводу Шашкевичів» авторства д-ра К.Ф. (повне ім’я та прізвище невідомі). Текст занурює у священиче середовище у якому ріс та виховувався Шашкевич. Зокрема, у Галичині були цілі священичі роди, так як у с. Годів, с. Струтин та в с. Куропатники. Метрикальні книги свідчать, що Шашкевичі перебували там понад 300 років. Імовірно, це так непокоїло батька Маркіяна Шашкевича, який через проблеми з консисторією міг перервати багатолітню священичу традицію [47, с. 142].

Доктор Микола Гнатишак у статті «Поет і його невмируще слово», досліджуючи зовнішній вигляд дійшов висновку, що поет належить до типу астеніків, людей худощавих і фізично слабких, зате духовно сильних і скритих [102, с. 18]. Шашкевич мав три психічних обличчя – веселість та дотепність, мрійливість та туга та врешті «сильна душа» в моментах запалу і патріотичного пориву [47, с. 253].

Отже, підсумовуючи, можемо зрозуміти, що мемуари — це не лише «очевидці», але й жанр, який може містити особисте бачення історичних подій; включає віддалену, але емоційно значущу пам’ять. У XIX ст. мемуарна традиція в українській літературі була слабко розвинена; багато діячів померли молодими, або їхні спогади не збереглися. Тому доречно залучати пізніші тексти, які виконують функцію збереження колективної пам’яті, навіть якщо не є класичними мемуарами. Тексти, створені пізніше, можуть нести елементи мемуарної оптики – через: емоційно забарвлену рефлексію, особисту інтерпретацію постаті Шашкевича, спробу «відтворити» дух епохи або уявити психологічний портрет.

РОЗДІЛ 3.
ЗБІРНИК «ШАШКЕВИЧІЯНА»: ІСТОРІЯ, ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ, ТЕМАТИЧНІ ГРУПИ

3.1. Біографія о. Маркіяна Шашкевича у збірнику

Біографічний дискурс – один з тематичних профілів для дискусій на сторінках збірника «Шашкевичіяна». У ньому присутні різні жанри, щоб рапрезентувати біографію Шашкевича: історики-документальні розвідки («До історії Товариства ім. М. Шашкевича в Золочеві», «Політичні відносини в Галичині в часах Маркіяна Шашкевича»), спогади («До мого батька», «Пам'ять Маркіяну Руслану Шаашкевичу»), ювілейні тексти («Золотий Ювілей товариства «Рідна Школа» ім. Маркіяна Шашкевича», «Шашкевичівські роковини та Парк М. Шашкевича»), краєзнавчі описи («Таким я бачив Підлисся й Маркіянову гору», «В селі Підлиссі»). Діаспорний підхід до біографії протиставляється до радянського, про що чітко написано на сторінках видання 1971 р., коли запланувалось створити діаспорну бібліографію досліджень: «Це «зібрана» бібліографія, але ніяк бібліографія М. Шашкевича в науковому й повному того слова значенні. Воно зрештою і не може бути інакше: наука у совєтській сфері, як і все інше, підчинене сильним політичним обмеженням і від них хворі всі так звані «наукові» видання СССР, дарма, що нагромаджений у них фактаж та дані. Ці твори – раніше причинки та джерела до справжніх творів» [35, с. 348].

Одним з питань, що розглянуто у збірнику є – реконструкції та дискусії навколо походження та родоводу М. Шашкевича, зокрема у статтях: «Родовід Шашкевича» (1964), «Хто склав родовід Шашкевича (1966), Рід Шашкевичів (1966), «До історії роду Маркіяна Шашкевича» (1981), «Нові доповнення до роду Шашкевичів» (1983), «Годів – колиска роду Шашкевичів» (1973). Генеалогія роду, яка може бути менш актуальною для сьогоднішніх читачів, залишилась важливою для безпосередніх читачів для

яких випускали збірник, що часто були і доповнювачами статей[21]. Враховуючи невелику кількість пожертв і передплат, випуск цього видання у певному сенсі ставало «родинною справою». Але припускаємо, що були і більш амбітні завдання. Наприклад, вказано що у роді поета був фельдмаршал австро-угорської армії та близький до цісарського Габсбурського двору чи адмірал королівської югославської флоти, що «почували себе членами родини Шашкевичів в Україні та мали великий сентимент до країни своїх предків [54, с. 143]. На нашу думку, це *педагогічне звернення* до діаспори на перспективу, щоб заохотити зберігати свою ідентичність та запобігти проблемі забуття української мови, що буде описана на сторінках збірника пізніше [29, с. 5]. Не можливо не зауважити іншу особливість: родову спадкоємність священичого *ремесла*, що було притаманно у родині Шашкевичів: «Годів, це колиска роду Шашкевичів, які там жили як священичі родини продовж майже 300 літ» [14, с. 20]. Тому для поета стало важким ударом видалення із семінарії в 1830 р., що перекрило йому шлях до свячень, і означало неможливість допомогти бідній сім'ї. О. Маркіян був поновлений тільки завдяки значним зусиллям власника села Княже, в якому батько Маркіяна о. Семен був парохом. Отже, щоразу своїми новаторськими ідеями він ставив під удар своє майбутнє і майбутнє сім'ї [88, с. 23]. Про те, що у священика внаслідок неправомірних дій могли забрати парафію свідчить історія про двоюрідного діда Маркіяна – о. Романа, що знущався із свого брата Івана [87, с. 12]. Сильною стороною цього тематичного блоку є використання достовірних та численних джерел, а недопрацюванням є недостатнє випрацювання єдиної мети публікування та незначний критичний аналіз.

Інша тема, що варта уваги – освіта «будителя Галичини», зокрема через статті: «Маркіян Шашкевич – учень гімназії у Львові» (1964) та «Де ж таки вчився Маркіян Шашкевич» (1988). Те, що дослідники намагались

[21] П. Олена Филипович та п. Євстахій Филипович надіслали до редакції листа, в якому вказали на спорідненість їх бабці Юліанни Шашкевич (Луцик) з о. Маркіяном Шашкевичом. Див. [21, с. 28].

відтворити історичні факти біографії свідчить про бажання реконструювати реальний історичний портрет, а не створити культ навколо вигаданого образу. Під час навчання у домініканській гімназії у Львові він отримав переважно позитивні оцінки, проте дослідник помилився, що батько забрав його зі Львова через погіршення успіхів у навчанні [103, с. 37]. Шашкевич не був відмінником через те, що йому легко давалось навчання, а радше через необхідність, адже коли він намагався поновитись у семінарії, то посилається на фінансову нужду своєї сім'ї. Також, причиною переведення зі Львова до Бережан були саме фінансові труднощі [88, с. 28]. Іншим цікавим аспектом є середовище учнів в гімназії, з багатьма з яких Маркіян товаришував – Іван Авдиковський, мав майбутніх швагрів – Адам і Йосиф Крушинські, і майбутніх його помічників в поширенні ідей – Роман Пасічинський і Семен Плешкевич [103, с. 38]. Проте в іншій статті написано про проблеми, які історикам ще потрібно вирішити через ретельне дослідження документів: віднайти рукописи ранніх творів Шашкевича у час навчання [15, с. 22].

Окрім цього дослідники написали ряд статей, що стосувались послідовників поета за час його життя: «Однодумець Руської Трійці» (про Йосипа Кобринського, 1971), «Організатор і просвітитель (до 90-річчя з дня смерті Николи Верещинського» (1973), «Михайло Козанович – переємник великого Маркіяна» (1981). Йосип Кобринський підтримав діяльність «Руської Трійці» ще навчаючись у Віденському університеті на богословському факультеті, зокрема їх ідею про об'єднання галицьких українців із наддніпрянськими. Зокрема, під час навчання він створив гурток серед семінаристів та інтелігенції, в якому пропагував ідеї «Руської Трійці». Найбільшою заслугою стало видання «Букваря» у Львові у 1842 р. для швидшого вивчення української мови [1, с. 346].

Дослідження, присвячені Верещинському, поглиблюють розуміння того, як Шашкевич сприймав духовну відповідальність інтелігенції перед народом: у передмові до «Русалки Дністрової» він недаремно називає його «єсподарем», адже той уособлював практичну реалізацію засад, які для

Маркіяна були переважно програмними. Так само розвідки про Йосипа Кобринського чи Козановича підкреслюють, що рух, започаткований Шашкевичем, не був локальною чи випадковою ініціативою, а мав тяглість, опертя і продовження. Саме завдяки цьому «Шашкевичіяна» вибудовує не лише біографію одного поета, а й історію становлення цілої національної інтелігенції, що стала фундаментом майбутніх культурних і літературних процесів.

Верещинський постає не тільки як меценат «Русалки Дністрової», що «звелі́в їй родитися» фінансовою підтримкою видання, а й як один із перших сформованих носіїв модерної української національної ідеї. Його послідовна оборона української мови (зокрема кириличної графіки), організація культурних ініціатив на Покутті, участь у «Весні народів» 1848 року та в Головній і Окружній Руських Радах демонструють, що постать Шашкевича неможливо зрозуміти поза цим середовищем активістів. Саме завдяки таким діячам, як Верещинський, програмові засади Маркіяна Шашкевича — народність, служіння рідній мові, опертя на селянство — отримали інституційну, організаційну й фінансову підтримку, без якої їхній вплив був би значно обмеженішим [33, с. 3].

Козанович, який пережив Шашкевича майже на сорок років, став одним із перших літературних спадкоємців «будителя Галичини», зберігши вірність ідеям «Руської Трійці» в умовах, коли після смерті Маркіяна рух утратив свого найпотужнішого натхненника. Його поезія 1850-х років демонструє послідовне продовження мовно-культурної програми Шашкевича: використання живої народної мови, наголошення на соборності руського (українського) народу, утвердження ролі рідного слова як духовного фундаменту національного відродження. Твір «Голос рускої матері до дітей», побудований як поетичний маніфест, фактично розвиває головну ідею Шашкевича – повернення народу до власної мови й духовної самоповаги, а заклик до єдності «руських дітей» продовжує політичну інтенцію «Русалки Дністрової».

Значущим є й те, що Козанович не лише творив власні вірші, а й активно перекладав західноєвропейських авторів – Шіллера, Кляйста, Гердера, адаптуючи високі взірці європейського письма до того самого галицького язичія, яким послуговувалися руські письменники епохи відродження. Тим самим він намагався довести спроможність і «повноправність» рідної мови, що також було органічним продовженням програмових поглядів Шашкевича. Особливо важлива його прозова «Цвітка оспоминанія на гроб Маркіяна Шашкевича», де Козанович не тільки висловлює особисту втрату, а й формує ранній варіант міфу про Маркіяна як духовного провідника народу. Його слова про «огонь в груди», який запалив Шашкевич, свідчать про те, що вплив Маркіяна на коло молодих патріотів був не риторичним, а екзистенційним, здатним визначити їхню життєву і творчу позицію на десятиліття наперед [4, с. 8–10].

3.2. Багатство літературознавчих досліджень на сторінках збірника

Літературознавчі дослідження не можна назвати найважливішою чи набільш розкритою метою на сторінках збірника «Шашкевичіана». І це пояснюється+ історичними обставинами. Збірник з’являється в шістдесяті роки двадцятого століття в Канаді для української діаспори. Головами кураторії Інституту Маркіяна Шашкевича, що випускала збірник, були представники першого покоління міграції: Ярослав Рудницький, Михайло Марунчак, Ярослав Розумний. Якщо проаналізувати історію міграції в Канаді, то можна виявити що друге і третє покоління українців намагались якомога глибше інтегруватись в канадське суспільство, а українська мова та література в кращому випадку займала ритуальне значення, а в гіршому – спричиняла приниження серед корінних жителів та сором за інше прізвище та акцент [99, с. 309]. Тому основним завданням редактора та дописувачів було закріпити серед діаспори культ Шашкевича, важливість української

мови та свого походження, а не заглиблюватись у літературні тонкощі творів «будителя Галичини».

Зокрема, український педагог та політичний діяч Тадей (Михайло) Залеський аналізує соборницькі ідеї у творчості Маркіяна Шашкевича. Залеський відзначив погляди Шашкевича щодо ролі української пісні у його вірші «Побратимові» в яких він побачив національно-політичну соборницьку ідею. Автор статті відзначив роль приналежності поета до епохи романтизму, в яку митці звертались до народу та народної творчості. Порівнюючи Шашкевича з Шевченком, Метлинським та Костомаровим в українській літературі та Міцкевичем в польській літературі, він відзначає думку, що пісня може стати об'єднавчим фактором для українських земель. Також, Залеський порівнявши українську і германську філософію у літературі відзначив, що хоч Шашкевич і розумів важливість збройної боротьби в обороні Батьківщини: «мечем рознесу мури високії, а кіньми розорю двори біленькії», проте через несприятливі обставини поет знайшов інший об'єднавчий фактор – пісню [25, с. 103].

Але є і цілком літературний аналіз. Наприклад, Василь Щурат аналізує казку на основі оповідання у статті «Шашкевичева «Олена». Тут він розвиває дві основні думки: сумнів щодо жанру та значна близькість твору з польськими тогочасними працями. Автор статті поставив під сумнів, що твір є казкою чи оповіданням за жанром через брак актуальності та реальності, а жанр було вибрано, щоб зберегти традицію романтиків прив'язуватись до народних характеристик. Аналізуючи більше, Щурат дійшов висновку, що Шашкевич запозичив різні елементи з тогочасних польських творів: Кретовича, Залеского, Одиньця і Сухоровського. До спільних елементів п. Василь відніс: темп та концепт пісні, сюжет, зокрема появу опришків, протест проти панської самоволі, гірські описи та навіть портрети головних героїв. Оскільки автор статті не проаналізував причини запозичень, то їх можемо тільки припускати: прив'язаність до романтичного напрямку, пошук чужих сюжетів через мале опрацювання українського літературного досвіду.

Але можна висунути ще одну ідею: багато русинів в той час підтримали польське повстання, і для того, щоб надати більшої ваги українській ідеї потрібно було використовувати елементи, що резонували частині українського суспільства і використати їх у казці [104, с. 20].

А от про новаторство жанру в українській літературі міркував Михайло Шалата у статті «Сонети Маркіяна Шашкевича». Автор наголосив на тому, що Маркіян Шашкевич став першим в Галичині та й у Наддніпрянській Україні хто написав сонет «До» у 1833 році. Цим він спростував думку Євгена Кирилюка який повідомив, що сонети вперше з'явились серед поезій Михайла Старицького. Загалом, представникам Галичини належало провідне місце серед публікації сонетів, зокрема у збірці «Вінка русинам на обжинки» (1846), куди окрім вище згаданого ввійшли сонети «Побратимови в день імени його» Миколи Устияновича, цикл Івана Головацького – «Торжество» (12 сонетів) і цикл «Семая на чужині весна» (10 сонетів). Символічний смуток у сонетах Шашкевича «До» та «Сумрак вечерній» передає настрій романтиків, який польські емігранти у Парижі порівняли з контрастом – понурий сучасний стан мешканців на противагу до минувшини, зокрема давньої слави козаків та побратимства з Польщею. На нашу думку, як і в попередній статті, якщо ці настрої схожі до польських і мали місце, то були пов'язані із запозиченням популярніших мотивів для переконання суспільства в життєздатності української ідеї.

Значно детальніше описана тема дослідження Маркіяном фольклору та його вплив на особисту поезію у статті Михайла Шалати: «Народні пісні в записках Маркіяна Шашкевича». У статті Михайла Шалати простежується значно ширший спектр літературознавчих спостережень, ніж звичайний опис фольклористичної діяльності Шашкевича. Насамперед дослідник окреслює, що звернення поета до народної пісні було не епізодичним зацікавленням, а стало органічною основою його світогляду й творчого методу. Шалата підкреслює: саме фольклор сформував у Шашкевичеві «талант, народжений піснею», і ця теза важлива для розуміння появи на сторінках

«Шашкевичіани» ґрунтовніших студій про поета — адже народнопісенна традиція тут постає не тлом, а ключем до інтерпретації його власних творів.

Особливістю статті є те, що Шалата подає конкретні приклади впливу народних пісень на Шашкевича: ліричні мініатюри поета нерідко настільки близькі до фольклорних джерел, що їх плутали з автентичними співанками. Це стосується, зокрема, «До милої» чи «Туги за милою», які навіть Яків Головацький сприймав як народні тексти. Така «півнародність» поезій стала одним із найкращих доказів того, наскільки глибоко Шашкевич відчував ритм, образність і композицію усної традиції. У контексті «Шашкевичіани» цей аспект важливий, бо він показує поета не лише ідеологічним символом чи культурним пророком, а тонким художником, який на рівні форми випереджав розвиток літератури Галичини.

Окремо автор статті простежив масштабність фольклорних записів Шашкевича. Дослідник аналізує праці Михайла Возняка та нотатки Головацького, намагаючись відтворити обсяг записаного матеріалу. Показово, що йдеться не про десятки, а про сотні текстів, які поет збирав, систематизував, редагував. Таке скрупульозне ставлення до джерельної бази дозволяє інакше побачити структуру його поетичного мислення: Шашкевич не просто черпав мотиви з народної творчості – він її впорядковував, порівнював варіанти, вибудовував власну естетичну систему, що відповідало європейським романтичним практикам. Також, він звертає увагу на інтертекстуальні зв’язки Шашкевича з іншими фольклорними збірниками. Зокрема, він зіставляє пісні, записані поетом, із публікаціями у «Русалці Дністровій» чи у виданнях Максимовича, Залеського, Срезневського. Це важливий момент, бо він вписує діяльність «Руської трійці» у загальноукраїнський і навіть міжнародний фольклористичний контекст. У збірнику «Шашкевичіана» такі розвідки посилюють розуміння того, що Шашкевич — не локальний діяч Галичини, а частина ширшого культурного процесу [101, с. 324].

Особливе місце серед літературознавчих студій «Шашкевичіани» посідає розвідка Володимира Мокрого, присвячена першому контактові Маркіяна Шашкевича з поезією Тараса Шевченка. На відміну від робіт, зорієнтованих на жанрові чи фольклористичні аспекти творчості «будителя Галичини», ця стаття зосереджує увагу на ідейно-естетичному зіткненні двох поетів, що належать до різних регіонів, але до одного національного відродження. Дослідник переконливо доводить: важливість отриманої Шашкевичем «Ластівки» полягала не в окремих творах, а в самому факті існування повністю української за мовою антології – явища, неможливого в тодішній Галичині, де українські тексти опинялися під тиском полонізованих середовищ та недовіри навіть частини інтелігенції.

Мокрий детально аналізує реакцію Шашкевича, який сприйняв «Ластівку» як символ весняного оновлення – «ластівку, якої ще ніхто зроду не бачив». У цьому образі поєднуються і романтична естетика, і глибоке відчуття культурної ізоляції, що тяжіла над галицькими русинами. Порівнюючи ранні, сповнені темних метафор тексти Шашкевича – «зима», «студена мрака», «сонце померкло» – автор статті показує, наскільки поява українського видання з Наддніпрянщини змінила тональність його світовідчуття, відкривши перспективу духовної єдності.

Значущим є й спостереження автора статті про те, що з усієї антології Шашкевич переписав лише один твір – шевченкову «Причинну». Цей вибір, на думку дослідника, свідчить про глибоку внутрішню спорідненість поета з емоційною та символічною природою ранньої шевченкової лірики. Водночас Мокрий переконливо наголошує: для Шашкевича важливою була не окрема постать Шевченка, а сам факт існування літератури українською мовою, що розвивається незалежно від політичних кордонів [62, с. 4].

У межах «Шашкевичіани» літературознавчі студії доповнюються також розвідками, що безпосередньо стосуються рецепції поезії Шашкевича в інших видах мистецтва. Характерним прикладом є праця Станіслава Людкевича «Поезія М. Шашкевича в музиці», де дослідник переконливо

показує: хоча музичних композицій на слова поета небагато, сам факт їх появи засвідчує тривалу культурну присутність Шашкевича в галицькому інтелектуальному середовищі. Людкевич простежує, як його тексти входили у музичний обіг – від друкованих хорів і сольоспівів Матюка до популярних мелодій «рутенських пісень 48-го року». Водночас він акцентує на складності мелодизації Шашкевичевої поезії: її ритмічна нерівність і синтаксична «тяжкість» ускладнювали музичне трактування, що й стало причиною небагатьох вдалих зразків. Цей аналіз розкриває ще один вимір художньої спадщини Шашкевича, доповнюючи літературознавчий погляд дослідженням її міжмистецького впливу [42, с. 11].

У контексті літературознавчих зацікавлень «Шашкевичіяни» особливо показовою є стаття Володимира Яніва, яка окреслює не лише історичну роль Шашкевича, а й особливості його літературної спадщини. Хоч автор наголошує на суспільному та духовному впливі поета, однак і літературний внесок Шашкевича розглянутий тут достатньо глибоко, що дає змогу трактувати його творчість як один із осередків розвитку нової української поезії в Галичині.

Янів підкреслює, що у поезії Шашкевича закладено «дивний чар», який вирізняє його серед сучасників. Його ліричні тексти сповнені щирості, «непідфальшованої туги», яка постає відгуком на духовний стан галицького суспільства 1830–1840-х років. Збір образів у поезіях – «дикий студений вихор», «пітьма», «мороз», – формує романтичну метафорику цілого покоління, але у Шашкевича ці мотиви пов’язані з національним пробудженням, з болем за власний народ, що перебуває в занепаді. У цьому вимірі його твори зближуються з тодішньою україномовною романтичною традицією, а Янів навіть виразно вказує на подібність мотивів до Шевченкового «Кобзаря»: звернення до історичної пам’яті, ідеалізація бандуриста як носія духовності, оспівування рідного краю.

«Веснівка» постає у дослідника ключовим твором, який виражає символ поетової долі й водночас програму культурного відродження. Рання

квітка, що проривається крізь сніг, – це образ передчасно зламаної, але історично необхідної постаті першого галицького будителя. У поезії виявляється не лише естетична, а й пророча функція слова, і Янів наголошує: саме завдяки силі поетичного вислову Шашкевич зумів започаткувати новий літературний напрям, обґрунтувати існування української мови як літературної, а відтак – вплинути на формування національної свідомості.

Тому, попри те що у збірнику домінують статті біографічного та історичного характеру, публікація Яніва засвідчує: літературний спадок Шашкевича — це фундамент, без якого галицьке й загальноукраїнське письменство середини XIX століття не могло б стати на шлях модерного розвитку [105, с. 26].

3.3. Літературно-художнє осмислення постаті о. Маркіяна Шашкевича

Літературний корпус збірника «Шашкевичіяна» формує цілісну й багатовимірну картину рецепції постаті Маркіяна Шашкевича в українській діаспорі. У поетичних текстах 1960–1980-х рр. простежується тенденція до постійного оновлення образу будителя Галичини, його міфологізації та вписування у ширший національний історичний і духовний контекст. Особливо показовим є те, що до осмислення постаті Шашкевича долучаються автори різних генерацій та середовищ – від класиків української літератури до діячів повоєнної еміграції.

Одним із ключових текстів у збірнику є вірш Лесі Українки «На роковини Маркіяну Шашкевичу», написаний ще 1911 року, але включений до діаспорного видання 1964 р. Біографія авторки – провідної постаті модерного українського письменства та духовної опори національного руху – надає її твору особливої ваги: поезія демонструє раннє, нееміграційне, але глибоко національне прочитання постаті Шашкевича. Тут він постає насамперед як «син» України, який любив її безкорисливо й жертовно, на

відміну від багатьох «закоханців» минулого. Мотив материнства й синівської вірності створює основу для сакралізації його образу: любов Маркіяна «і смерть не погасила». Леся Українка формує не просто поетичний портрет, а етичний ідеал – образ людини, яка підтримувала рідну культуру попри «сум, бідність і зневагу». Для діаспори 1960-х років така інтерпретація була особливо значущою, адже відлунювала досвід національної втрати й потребу духовної тяглості [89, с. 3].

У поезіях Богдана Лепкого – діяча української еміграції, прозаїка, поета, історика літератури – образ Шашкевича отримує нове експресивне забарвлення. У віршах «В Маркіянові роковини» та масштабній поемі «Для ідеї» Лепкий надає особливої ролі символіці національної мови та культурного пробудження. Лепкий, що творив переважно в Кракові й Берліні, збирав навколо себе коло літераторів і саме він став одним із найважливіших інтерпретаторів галицького національного міфу. У його текстах Маркіян – це той, хто підіймає «золотострунну гарфу» з бур'яну забуття, той, чий дотик «оживляє струни рідної пісні». Образ занімілої гарфи, покритої цвіллю часу, слугує естетизованою метафорою стану української культури XIX ст. Лепкий розбудовує міфологічну парадигму: Шашкевич – герой на порозі воскресіння нації, той, хто «кидає іскру Божу» на вікову ржу неволі. Поема «Для ідеї» містить фактично житійний опис: семінарські роки, внутрішні сумніви, конфлікт із владою, видання «Русалки Дністрової», хвороба, смерть. Через ці сцени Лепкий формує образ мученика слова, «орла в клітці», чия кров ллється у вірші. Для еміграції Лепкого Шашкевич – це символ опору духовному занепаду, приклад непохитності й морального максималізму [38, с. 35].

Образ пророка-пробудителя розгортається і в поезії Романа Дурбака «Пробудителеві Галицької Землі». Дурбак, представник повоєнної хвилі української еміграції у США, формує у своїх текстах власну модель національної героїки, де Шашкевич – у центрі духовної мобілізації. У вірші домінує мотив темряви, що вкриває Галичину, – «чорні хмари», «вітер-

шакаль», «страх у серцях». На цьому тлі постає фігура Маркіяна як мужнього «мужа з криці», що несе «сніп вогню» й виводить народ «із темниці до зір». Дурбак інтерпретує Шашкевича як того, хто дає народові перший наказ: «любіть свою землицю», «борітеся з темрявою». Для діаспори такі тексти виконували функцію духовного маніфесту – підтверджували важливість національної пам’яті та силу слова як засобу самоідентифікації [23, с. 1].

Поезія Марії Мандрики, авторки, що творила в Канаді й США, розширює біблійно-міфологічну лінію осмислення образу Маркіяна Шашкевича. У вірші «Предтеча» авторка прямо називає його «дзвонарем Божим» і порівнює з Іваном Хрестителем: Маркіян – той, хто готує шлях «великому приходу Кобзаря». Така формула є характерною для діаспорного літературного мислення, де українська історія бачиться як ланцюг духовних пророків. У творі панує наскрізний символізм: «удар дзвону», «розкута уста народу», «зоря на обрії». Мандрика не просто здіймає Шашкевича до рівня пророка, а вшиває його в канон національного спасіння. У тексті «Світлій пам’яті українських піонерів» поетеса переносить цю тему й у контекст еміграції, де барвінок – символ України – стає образом тяглості поколінь, що продовжують працю Шашкевича на чужині [46, с. 1].

Окрему позицію у формуванні діаспорного міфу займають твори священника о. Василя Прийми, які представляють духовний сегмент еміграційної інтелігенції. У вірші «Нащадки Маркіяна» о. Василь Прийма акцентує на зв’язку між Галицькою землею та сучасними борцями: колосся, земля, дуби Гологорах – усе це постає як «нащадки Маркіяна». Його образ підноситься до рівня духовного предка українських воїнів і мучеників. У вірші звучить пряма настанова, адресована новим поколінням: «Хто Русі-Вкраїни дитина – не лякайсь!» – що відтворює стиль патріотичної проповіді.

Поезія о. Василя Прийми «Із скарбниці чорнозему української землі» підсилює цей образ, наділяючи Шашкевича титановою силою. Функція поета не лише історична, але й онтологічна: він – «дух, що встає титаном з руїни». Зображення чорнозему, сонця, блискавки формують своєрідну космогонію

національної культури. Мова Маркіяна показана як «квіт», що росте попри бурі; цю метафору легко накласти на досвід діаспори, для якої питання збереження мови було ключовим елементом самоідентифікації [75, с. 2].

Ще один текст «Пісня про Маркіяна Шашкевича» Дмитра Павличка – поета з материкової України, чий голос у діаспорній антології відіграє роль символічного єднання українства по обидва боки океану. Павличко формує лаконічний, майже народнопісенний портрет: явір на зрубі, що не вмирає; солов'їна пісня; «Русалка Дністрова» як одвічний образ духовного відродження. Стримана мелодика твору підкреслює універсальність постаті Шашкевича як символу нескореності й безсмертя національної пам'яті [67, с. 1].

У подальшому розвитку літературної рецепції Маркіяна Шашкевича в українській діаспорі особливе місце посідає група поетичних творів 1970–1980-х років, у яких автори різних поколінь і творчих напрямів продовжують формувати символічний образ будителя Галичини. Ці тексти відображають уже зрілі моделі культурної пам'яті, що склалися в еміграційному середовищі, і репрезентують різні модуси прочитання Шашкевичевої духовної спадщини: як пророчої, апостольської, символічно-персоніфікованої або ж історико-археологічно вкоріненої.

Одним із таких голосів є о. Стефан Семчук, представник духовенства української діаспори, чия поезія «Присвята отцю Маркіянові» розгортає образ Шашкевича в координатах культурної темряви та духовного стояння. Створена в риториці пастирського звернення, поезія виводить читача в «тиху галицьку сторону», занурену у «мряку» та «мертвецький сон», що постає як символ денаціоналізованого стану краю. На цьому тлі Шашкевич постає «вогником», який манить у простір світла й вічності. Семчук, працюючи з образами віри, жертовності та духовної боротьби, підкреслює не лише минулу місію Маркіяна, а й її актуальність: заклик «не жди, не стій – вперед, у бій!» переносить будительську програму Шашкевича в сучасні обставини діаспорного життя. Символ «Русалки Дністрової» функціонує як емблема

безсмертя українського слова, яке «кров'ю від серця поливалось» і вижило попри «бурю» та «зиму» [59, с. 1].

Іншу стильову площину відкриває поезія Володимира Барабаша «Markian Shashkevych. Enlightened Poet – Dedicated Priest», написана англійською мовою. Барабаш, представник канадської української громади, адресує свій текст не лише українському, а й західному читачеві, презентуючи Шашкевича в координатах універсальних гуманістичних цінностей. Його Маркіян – насамперед «awakener of sleeping souls», просвітитель і духовний наставник, який зумів, попри «тридцять два роки життя», досягнути «life's highest goals». Символіка поезії ґрунтується на ідеї незнищенності рідного слова, «flowering language», що особливо важливо в контексті діаспорної боротьби за мовну ідентичність. Центральний імператив твору – утвердження сили духовного слова: «the word is mightier than the sword». У такий спосіб автор вводить Шашкевича до західного пантеону культурних героїв, водночас укорінюючи його у власній національній традиції [2, с. 1].

У поезії Ростислава Братуня «На відкритті пам'ятника М. Шашкевичу в с. Підлиссі» на перший план виходить меморіальний дискурс. Братунь – поет-шістдесятник, для якого постать Шашкевича є водночас спадщиною і моральним дороговказом. У тексті автор звертається до Маркіяна як до живого співрозмовника: «всміхнись, суворий Маркіяне», «промов до земляків». Пам'ятник у Підлисі постає не лише архітектурним об'єктом, а матеріалізованим знаком національної тяглості. На відміну від трагічних акцентів ранніх діаспорних поезій, Братунь формує образ активного, «могутнього» Маркіяна, що «встає на п'єдестал століть» і промовляє «вогненним мечем совісті». Цей мотив робить із Шашкевича морального суддю сучасності, символ духовного очищення та кари зрадництву. Автор вводить його в один ряд із Шевченком і Франком, окреслюючи триєдність національних пророків [6, с. 1].

Найглибше філософське осмислення постаті знаходимо у «Камертоні Шашкевича» Романа Лубківського. Лубківський працює не з ліричним образом, а з метафорою духовного інструмента. Камертон – символ тональності національного духу, що «переходить з долонь у долоні». Поет підкреслює парадокс відсутності портрета Шашкевича та наявності його «легенди», «спомину», «чорнильниці», «дзвонів» – речей, які формують культурну археологію. Лубківський конструює Шашкевича як точку відліку духовної гармонії народу, його внутрішнього звучання. Підлисецька гора, поставлена в паралель до Чернечої, об'єднує Маркіяна з Шевченковою традицією, творячи новий сакральний простір української пам'яті [39, с. 1].

Завершує цю групу поезія Марії Людкевич «Маркіянове поле», де домінує образ поля як метафори культурного засіву. Людкевич послуговується фольклорними моделями – зірка, колосок, зерно, плуг – щоб показати: слово Шашкевича є не лише пам'яттю, а насінням майбутнього. Її Маркіян – «той, хто шепоче в темінь», голос із минулого, що веде сучасників через історичні випробування. Важливою є й соціолінгвістична теза: «не по-панськи, абецадлом, а своєю» має говорити нація – прямий перегук із боротьбою будителя проти полонізації. У другій частині твору образ «трьох колосків» – символу початку – перетворюється на модель космічного звучання українського слова, яке «дзвенітиме у роках прийдешніх». Так утверджується ідея Шашкевича як джерела національної тяглості й культурного майбуття [41, с. 1].

Отже, літературно-художній вимір збірника «Шашкевичіяна» демонструє складний і багаторівневий процес формування національного міфу про Маркіяна Шашкевича в українській діаспорі. У різних авторів – від класиків до духовних провідників і поетів еміграції – домінують різні акценти: синівська вірність (Леся Українка), месійна місія й житійність (Лепкий), пророчий заклик (Дурбак), біблійний предтечевий мотив (Мандрика), духовно-патріотичне спадкоємство (о. Прийма), космогонічне осяяння духу (о. Миколай Прийма), народнопісенна універсалізація

(Павличко). Попри розмаїття стилів, у всіх текстах Шашкевич постає як центральний символ української національної тяглості, як той, хто заклав духовні основи, що у ХХ столітті стали опорою для самоідентифікації українців на чужині.

3.4. Паратекстуальні характеристики збірника «Шашкевичіяна»

До того, як реципієнт почне знайомитись із змістом статей, що поміщені у збірнику, він звертає увагу на позатекстові елементи. Ці елементи, що налаштовують читача на розуміння тексту, допомагають осягнути авторський задум називають паратекстуальними елементами. Сюди можна віднести заголовок, епіграф, підзаголовок, передмову, післямову, присвяту, коментарі, анотацію, ілюстрації, типографічне оформлення. У збірнику відіграють роль, як паратекстуальні елементи самого збірника, так і елементи окремих статей.

Почнемо із заголовка самого збірника, який поданий як кирилицею, так і латиницею – «Шашкевичіяна» – «Shashkevychiana». У цьому вже визначено певний символізм, адже свого часу Маркіян та його прихильники боролись саме за використання у народній мові кирилиці, при цьому активно досліджуючи та поважаючи культури тих слов’ян, які писали латиницею, зокрема поляків, чехів та сербів. Оскільки збірник видавався у Вінніпегу і був спрямований в першу чергу на діаспору, яка вимушено послуговувалась латинкою через використання англійської мови, це пояснює подвійне написання назви. Цікаво відмітити, що такі назви застосовуються із претензією на широке дослідження певного поета чи письменника, поставивши його в один ряд з Кобзарем – Шевченкіана. Шашкевичіяна – зібрання, сукупність творів літератури і мистецтва, пов’язаних із життям і творчістю Маркіяна Шашкевича, а у збірнику ще й уточнено про дослідження його культу. Також, уточнено, що збірник появляється двічі, в

листопаді і червні, що пов’язано з місяцем народження – 6 листопада та місяцем смерті поета – 7 червня.

Замість післямови редакція вела комунікацію з читачами, що підкреслювало немов би спільнотність та тяглість у поширенні культу поета поза межами видання між тими, хто його передплачував та підтримував. Сюди належить запрошення на Шашкевичівську виставу, присвячену 120-річчю смерти та 70-роковинам перенесення тлінних останків з Новосілок Лісних до Львова, запрошення придбати праці, присвячені його життю та діяльності, прохання про передачу речей, пов’язаних із його культом, повідомлення про акти нищення культу Маркіяна Шашкевича у Радянському Союзі, зокрема, усунення погруддя поета з-перед Державної бібліотеки у Львові.

Окремої уваги заслуговують фото та ілюстрації, що були розміщені на обкладинках видання «Шашкевичіяна». Найчастіше, серед ілюстрацій з’являється зображення самого Шашкевича: авторства художника Романа Коваля у виданні 1963 р., що народився в Галичині, проте емігрував до Канади, авторства радянського художника Василя Чебаника у виданні 1971 р., портрет авторства Романа Коваля, що виданий Інститутом-Заповідником, з нагоди 140-річчя від дня смерти та на запит читачів міг бути окремо куплений, як повноцінна копія твору, фото-портрет Маркіяна Шашкевича з фотографічного ателіє Тржемескої-Губерової 1911 р. Інша група ілюстрацій – пам’ятники Шашкевичу: пам’ятник-погруддя в селі Підлисся у виданні за 1974 р., пам’ятник у Вінніпезі на тлі старої церкви св. Андрея у виданні за 1977 р. та погруддя о. Маркіяна при головному вході до Українського Католицького Університету в Римі у виданні 1988 р.

Ще одна цікава категорія – зображення осіб, що були пов’язані з літературною дискусією навколо постаті поета та статті яких ввійшли до безпосереднього видання за конкретний рік: ілюстрація письменника та літературного критика Богдана Лепкого у виданні за 1964 р., о. Володимира Кальби, що спричинився до спорудження пам’ятного хреста поету на Білій

Горі та був його послідовником в українському національному відродженні в Галичині у виданні за 1965 р., Івана Франка, що окрім власної творчості значно долучився до дискусії навколо літературного процесу періоду «Руської Трійці» у виданні за 1966 р., Йосипа Сліпого, верховного архієпископа та кардинала, що будучи ще ректором семінарії долучився до поширення культу у виданні за 1967 р., Михайла Тершаківця, історика літератури, що долучився до розвитку Інституту-Заповідника у виданні за 1978 р. Останню групу, яку виділимо – фото будівель та матеріальних пам'яток, пов'язаних із вшануванням *будителя Галичини*: хрест на Білій Горі в с. Підлиссі у виданні за 1968 р., хата-музей Маркіяна Шашкевича в с. Підлиссі у виданні за 1973 р., будинок «Рідної Школи» ім. М. Шашкевича у виданні за 1976 р., офіційна таблиця парку Маркіяна Шашкевича у м. Вінніпезі у виданні за 1981 р., церква в с. Нестаничі, де знаходиться музей-садиба М. Шашкевича у виданні за 1984 р. Зображення та ілюстрації в одних випадках давали підказку читачеві, про що буде видання, а в інших не були безпосередньо тематично прив'язані. Проте, для діаспорної аудиторії було важливо через ці зображення відчути причетність до своєї Батьківщини, не маючи можливість ніколи фізично повернутись додому.

Аналізуючи заголовки, які наповнили збірник можна ствердити, що більшість із них по-науковому прямо відкривають зміст, про що буде йти мова: «Кураторія заповідника М. Шашкевича на 1966-1988», «Шашкевич в літературній оцінці Івана Франка», «Говорові особливості Шашкевичевої мови». Проте, трапляються більш алегоричні назви: «Таким я бачив Підлисся й Маркіянову гору», «Твердне криця душ наших», «Тернистий шлях великого Маркіяна та інші святкування». В цілому, ми вважаємо, що редактор Михайло Марунчак не ставив за ціль робити певну композицію з послідовних частин, що складали одне ціле. У окремих випадках, це міг бути тематичний збірник, наприклад пов'язаний із постаттю Богдана Лепкого у виданні за 1964 р., чи із Йосипом Сліпим у виданні за 1967 р., проте в цілому редактор залишає свободу за авторами в укладанні назв.

Епіграфи у збірнику зустрічаються рідко, оскільки вони більш притаманні для художнього тексту. Один з них написано перед розвідкою М. Марунчака «У 150-річчя «Русалки Дністрової» та 175-річчя народження її надхненика та творця» для кращого пояснення контексту жалюгідного стану української мови та видавничої справи: «Заспіваю, що минуло, передвіцький згану час, як весело колись було, як то сумно нині в нас». На думку автора цей ці цитовані рядки із поезії «Згадка» стали причиною заборони збірника «Русалка Дністрова» [55, с. 3]. В тексті Марунчака «В 130-річчя *Зорі*» вжито епіграф: «Світи, зоре, на все поле, поки місяць зійде» з народної пісні, що також було девізом Маркіяна Шашкевича. Вислів вдало підкреслив основну думку статті – фольклорно-літературна збірка «Зоря», яку *Руська Трійця* спробувала видати у 1834 році стала «народним світичем» у навколишній культурній темряві. На підтвердження цього автор навів статистику – з 1796 до 1814 р. вийшло 17 українських друків, а до поділу Речі Посполитої 1772 р. ситуація була ще гіршою [48, с. 33]. Цей самий епіграф про зорю використано в іншій статті Максима Бойка «Книга – зачинатель літературної мови і бібліографії» проте з основним акцентом на інший збірник літературного гуртка – «Русалка Дністрова» [5, с. 22].

З незвичного боку будителя Галичини відкрив нам епіграф: «Злетів орел буйнокрилий, на небесні двори» у тексті Мирослава Марусина «Отець Маркіян Шашкевич як провідник» аналізуючи його проповіді. Перед прочитанням тексту епіграф дає розуміння, що йде мова безпосередньо про поета, проте кінцівка залишає інтригу, оскільки там у віршованій формі знову згаданий птах, що символізує рідну українську пісню, що «ген-ген полетить – і буде співати». У будь якому разі, це не так важливо, оскільки Маркіян і слово у розумінні українців – нероздільні *[58, с. 49]*. Інший епіграф вжито у статті Петра Кривоносюка «Організатор і просвітитель (до 90-річчя з дня смерті Николи Верещинського)»: «Поклонися, Русалко наша, низко нашому Сподарові, Николаю Верещинському, що здвелів тобі родитися». Про нього детальніше йшлось вище, а тут тільки підкреслимо, що директор

Головної середньої школи в Покутті позбувся посади за фінансову та ідейну підтримку *Руської Трійці* чим заслужив цієї високої похвали від Маркіяна Шашкевича в передмові [33, с. 4].

Незвичним здається епіграф перед статтею Ярослава Розумного «Маркіян Шашкевич у молодій поезії»: «На сповідь йдем до Маркіяна». Автор аналізує вірші-присвяти Шашкевичу від радянських поетів шістдесятих років, переважно з західних областей території УРСР: Ростислав Братунь, Ігор Калинець, Василь Колодій, Володимир Лучук, Дмитро Павличко й Оксана Сенатович. Можливо цей епіграф вжито, щоб показати протиріччя цих присвят: поетів у атеїстичній державі до греко-католицького священика. Правда, це можна виправдати акценту на його народницько-культурну діяльність [83, с. 2]. Останній, розглянутий нами епіграф, у художній спосіб дає відповідь на запитання, чому Маркіян Шашкевич, проживши недовге життя та написавши відносно невелику кількість творів, що за сьогоднішніми літературними мірками могли б віднестись до середніх переважно поезій, назавжди залишив слід в мовному та літературному процесі: «Не журися, Русалочко знад Дністра, що-сь не прибрана. В наряді, який від природи і простодушного і добросердного народу твойого приймалась, стаєш перед твоїми сестрицями. Вони добрі; приймуть тя і прикрасять». З одного боку, тут вказано на зв’язок з іншими слов’янськими мовами, але з іншого показано яку важливу роль зіграли народні пісні, авторські вірші та декілька пісень перекладених з інших мов вміщені у «Русалці Дністровій» [17, с. 10]. З цих прикладів ми змогли побачити, що епіграфи в більшості точно передають додаткові деталі до праць, перед якими стоять, хоч іноді залишають читача в неоднозначному розумінні та заставляють до детальнішого міркування.

Передмови – це також паратексти, рамкові структури, що задають інтерпритацію основного матеріалу. Особливістю передмов до діаспорного видання є те, що вони слугують не тільки вступом, а додатковим інструментом формування культурної пам’яті, актуалізації постаті

Шашкевича й самоорганізації громади. Ми можемо умовно класифікувати передмови Шашкевичіани за типом: редакційні звернення – «Від редакції» (1964), В наступне десятиріччя «Шашкевичіяни» (1973), ювілейні тексти – Михайло Марунчак – «У Великий Ювілей» (1967), «У 160 – річчя Маркіяна Шашкевича – Пробудителя українського народу» (1969), «На порозі 170-річчя від дня народження Пробудителя Маркіяна» (1980), У 150-річчя «Русалки Дністрової» та 175-річчя народження її надхненника та творця (1986), есеїстичні передмови – Ярослав Рудницький – What's past is prologue (1964), Зиновій Квіт – Смерть української мови (1980). Важливо охарактеризувати ключові наміри передмов: націєтворча функція – завданням було сформувати образ Шашкевича як «Пробудителя», символу українства поза Батьківщиною; актуалізаційна функція – тексти пов'язують постать Шашкевича з сучасними проблемами: еміграцією, занепадом мови, культурною роз'єднаністю діаспори; канонізаційна функція – передмови сприяють формуванню літературного культу Шашкевича.

ВИСНОВКИ

За своє коротке життя о. Маркіян Шашкевич відзначився невеликою кількістю поезій, прозовою «Читанкою» для малих дітей, що видана Яковом Головацьким після його смерті (1850), перекладами уривка «Слово о полку Ігоревім» з давньоруської мови та фрагментів Біблії (Євангелії від Матея і Йоана) з церковнослов'янської мови та науковою статтею «Азбука і Abecadlo» (1836). Проте, цього виявилось достатньо, щоб вписати своє ім'я в історію української літератури. Якщо підсумувати основні внески, відзначені різними літературознавцями, то найбільш частими виділяють: утвердження української мови в літературі на території Галичини, укладення першої читанки для народних шкіл, вживання у творах фонетичного правопису, поширення ідеї про єдність українців на їх всьому етнографічному просторі.

Попри те, що праці про о. Маркіяна Шашкевича виходили у Філадельфії, Римі та Братиславі, основним центром поширення його культу в діаспорі стало місто Вінніпег. А конкретно, йде мова про Інститут – заповідник Маркіяна Шашкевича, що зародився в середовищі Української Вільної Академії Наук для потреб процесу захисту української культурної спадщини та збереження мови, що розпочалось серед світської і духовної інтелігенції Галичини в першій половині XIX ст. Зокрема, Інститут-заповідник Шашкевича створений у 1962 році, щоб протидіяти радянській цензурі та пропаганді. Інститут видавав періодичні та неперіодичні праці, організовував святкування ювілеїв, та мав зв'язки з українськими діячами як в діаспорі, так і в Україні. Саме тому наша робота прив'язана до збірника «Маркіян Шашкевич на Заході» упорядником якого став голова інституту заповідника Ярослав Розумний та до видання «Шашкевичіяна», що виходило з 1963 по 1988 рр. як періодичне видання кураторії заповідника.

Уже незабаром після смерті Шашкевича його постать почали сприймати як «пробудителя» національної свідомості та засновника нової української літератури в Галичині. Першим помітним актом вшанування

стало перепоховання його праху до міста на Личаківському цвинтарі у Львові у 1893 році – подія, яка набрала характеру масового національного символу. Це перепоховання оформили як «вхождення» Шашкевича в національний пантеон – поряд із іншими видатними діячами, що підкреслювало його значення для української спільноти. У другій половині XIX – на початку XX століть Шашкевич дедалі частіше фігурував у працях дослідників як провідник культурно-літературного відродження Галичини та «народного відродження» на основі живої народної мови та фольклору. Водночас, через політичні і соціокультурні зміни (імперський цензурний тиск, польський вплив у Галичині, відсутність широкої української інтелігенції), його спадщина довгий час залишалася радше здобутком вузького кола ентузіастів, ніж масовим культурним надбанням.

З підйомом українського національного руху – під час таких хвиль, як доба «Весни народів» 1848–1849, – спадщина Шашкевича інтерпретувалась як духовна і культурна основа для прагнення автономії та відродження національної ідентичності. У період міжвоєнного українського національного відродження і після утворення Західно-Української Народної Республіки Шашкевича розглядали не тільки як літератора, але й як символ боротьби за культурну та мовну самобутність українців Галичини. У релігійно-церковному контексті, зокрема пізніше під час діяльності ієрархів, таких як Андрій Шептицький, Шашкевич іноді згадувався як «духовний апостол», як приклад поєднання слов'янської християнської традиції, народної мови і національного самоусвідомлення.

В еміграційній діаспорі, до середини XX ст., пам'ять про Шашкевича було відновлено через окремі видання, спогади, бібліографії – проте він ще не мав належного, системного статусу «канонічної» фігури, поки не з'явилися відповідні культурно-наукові інституції. Таким чином, до заснування Інституту-Заповідника Шашкевича його образ еволюціонував: від локального літературного й церковного діяча – до символу національного відродження, «будителя» «русинської/української» ідентичності, чий

культурний і символічний потенціал визнавали представники різних поколінь – хоч і доволі фрагментарно та нерівномірно.

Новим етапом, стала Друга світова війна, яка спричинила втечу мільйонів українських біженців з Радянського Союзу спершу до країн західної Європи, а згодом, за океан, зокрема до США, країн Латинської Америки, Канади та Австралії. Вперше гостро постало питання збереження української ідентичності поза межами етнічної території України. На сторінках сучасного видання «Маркіян Шашкевич на Заході» (2007), що стало квінтесенцією напрацювань Інституту – заповідника та збірника «Шашкевичіана», редакція спробувала об'єднати українців Галичини навколо культу будителя Галичини о. Маркіяна Шашкевича.

Діяльність Шашкевича, «Руської Трійці» та їх послідовників на сторінках видань подали у контекст національного відродження Української держави після спадщини Київської Русі та Галицько-Волинського князівства та тривалого занепаду під окупацією Речі Посполитої та Австро-Угорської імперії і врешті Радянського Союзу. Попри певні реформи за часів Марії Терезії та Йосифа II, доля найближчих соратників Шашкевича – Івана Вагилевича та Якова Головацького що перейшли на полонофільські та москвофільські позиції показала складність ситуації щодо українського питання. Саме у цьому контексті, автори публікацій подали неоціненну роль «будителя Галичини» у боротьбі за ідентичність.

Важко заперечити, що літературознавчий дискурс став похідним та розвинувся завдяки зацікавленням Шашкевичем як символом боротьби. Цим пояснюється незначна кількість літературних розвідок, що вийшла в перший період після смерті поета. Серед поширених тем дискусій на сторінках збірника та видання можна виділити: порівняння Шашкевича з іншими літературними постатями («Шашкевич і Шевченко», «Маркіян Шашкевич і поезія Тараса Шевченка – перше зіткнення», «Богдан Лепкий і Маркіян Шашкевич») або оцінка ними поета («Шашкевич в літературній оцінці Івана Франка»), аналіз найважливіших творів чи піднятих о. Маркіяном тем у

творах («Сонети Маркіяна Шашкевича», «Шашкевичева «Олена», «Маркіян Шашкевич у молодій поезії»), оцінка його творів для національної ідеї («Маркіян Шашкевич – соборник»).

Іншим важливим елементом стало літературно-художнє осмислення постаті Шашкевича у поезії та прозі, велика частка яких присвячені саме до ювілею його народження або річниці смерті. Присвяти поету зробили як загальнознані для нас діячі (Леся Українка «На роковини Маркіяну Шашкевичу», Б. Лепкий «В Маркіянові роковини», Д. Павличко «Пісня про Маркіяна Шашкевича»), так і менш знані імена (М. Людкевич «Маркіянове поле», о. Василь Прийма «Нащадки Маркіяна»). Прозові (Р. Іваничук «Вода з каменю») та драматургійні (В. Ковальчук «Русалка. З приводу століття появи «Русалки Дністрової», К. Малицька «Русалка Дністрова») твори показують, що осмислення Шашкевича могло бути здійснене не тільки у короткій поезійній формі, але й у більш ширшій за обсягом і форматом площині.

В цілому, наша праця вийшла міждисциплінарною, а саме літературно-історичною магістерською роботою. Це аж ніяк не знецінило літературного доробку о. Маркіяна Шашкевича та «Руської Трійці», але показало складність історичного контексту, за якого, поет не зміг зайнятись суто творчою діяльністю, а змушений був взяти на себе роль одного з перших «механізмів», що запустив відродження культурного, та у ширшому розумінній національного життя українців в умовах бездержавності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арсенич П. Однодумець «Руської Трійці». *Шашкевичіяна*. 1971. Вип. 15–16. С. 346–347.

2. Барабаш В. Маркіян Шашкевич. *Шашкевичіана*. 1981. Вип. 34–35. С. 1.

3. Барвінський О. Чи українська мова принагідна до перекладу Святого Письма і молитов, та духовної проповіди. Перемишль: З друкарні Кнолєра і Сина в Перемишлі, 1921. 32 с.

4. Боднарук І. Михайло Козанович – переємник Великого Маркіяна. *Шашкевичіяна*. 1981. Вип. 34–35. С 8–10.

5. Бойко М. Книга – зачинатель літературної мови і бібліографії. *Шашкевичіана*. С. 22–25.

6. Братунь Р. На відкритті пам’ятника М. Шашкевичу в с. Підлиссі. *Шашкевичіана*. 1984. Вип. 38–39. С. 1.

7. Білецький О. Від давнини до сучасності. Київ: Державне видавництво художньої літератури, 1960. 505 с.

8. Білик Н. Рецепція історії України у творчості Богдана Лепкого. *Вісник Львівського університет*». 2016–2021. С. 377–386.

9. Білоус Д. Неопалима купина. *Вінок Маркіянові Шашкевичу*. РП. 1987.

10. Вагилевич І. Письма к М.П.Погодину из славянских земель (1835–1861). Москва: Изданіе Императоркаго Общества Исторіи и Древностей Россійскихь при Московскомь Университеть. 1880. 305 с.

11. Вахнянин Н. З манускрипту Маркіяна Шашкевича. *Зоря*. 1882. Вип. 10. С. 152-153.

12. Возняк М. Українські драматичні вистави в Галичині в першій половині XIX ст. (Замітки й матеріали). Львів: НТШ, 1909. 64 с.

13. Возняк М. Як пробудилося українське народнє життя в Галичині за Австрії. Львів: Бібліотека «Нового Часу», 1924. 178 с.

14. Годів – колиска родоводу Шашкевичів. *Шашкевичіяна*. 1973. Вип. 19–20. С. 20.

15. Горак Р. Та де ж таки вчився Маркіян Шашкевич? *Шашкевичіяна*. 1988. Вип. 42–43. С. 22.

16. Грабовський П. Зібрання творів у трьох томах. Т. 3. Київ: Інститут Літератури ім. Т. Шевченка, 1960.

17. Грицай О. «Русалка Дністровая» в літературній і національній оцінці, написане в її століття (1837–1937). *Шашкевичіана*. Вип. 40–41. С. 10–14.

18. Гуцуляк Г. Три зорі – три могили. *Буковина*. 1890. Вип. 6.

19. Дмитрук В. Маркіян Шашкевич. Львів: Книжково-журнальне видавництво, 1954. С. 3–32.

20. До житеписи Маркіяна Шашаевича в «Науковий збірник, присвячений професорові М. Грушевському учениками й прихильниками з нагоди його десятилітньої наукової праці в Галичині (1894–1904)». Львів: Видання Комітету, 1906.

21. До родоводу Шашкевичів. *Шашкевичіяна*. 1983. Вип. 36–37. С. 28.

22. Дольницький А. Вступна бесіда, виголошена на музикально-декламаторськім вечері у Львові в 33 роковини смерти Маркіяна Шашкевича. *Друг*. 1876. Вип. 12. С. 186–189.

23. Дурбак Р. Пробудителеві Галицької Землі. *Шашкевичіана*. 1978. Вип. 28–29. С. 1.

24. Дідицький Б. Вспоминка о Маркіяні Шашкевичу. *Зоря галицкая яко альбум на год 1860*. Львів: 1860. С. 488–497.

25. Залевський М. Маркіян Шашкевич – соборник. *«Шашкевичіана»*. 1965. Вип. 4–5. С. 103–108.

26. Іваничук Р. Вода з каменю. Львів: Каменяр, 1982. 261 с.

26. Калениченко Н. Українська література XIX ст. Напрями, течії, Київ: Наукова думка, 1977. 433 с.

27. Калинець І. Могила Шашкевича. *Дніпро*. 1964. Вип. 7.

28. Карманський П. Маркіянові в соті роковини. *Неділя*. 1911. Вип. 43–44.

29. Квіт З. Смерть української мови. *Шашкевичіяна*. 1980. Вип. 32–33. С. 5.

30. Клебан Л. Постать Маркіяна Шашкевича у працях Михайла Возняка. *Українське літературознавство*. 2016. Вип. 81. С. 85.

31. Климкович К. Дещо за переводи староруської пісні «О полку Ігореві» на живе народне слово. *Вечорниці*. Львів, 1863. С. 108.

32. Ковальчук В. Русалка. З приводу століття появи «Русалки Дністрової». *Просвіта*. 1937. Вип. 83. С. 4.

33. Кривоносюк П. Організатор і просвітитель. *Шашкевичіяна*. 1973. Вип. 19–20. С. 3–9.

34. Куп'янський Й. Маркіян Шашкевич. *Колгоспниця України*. 1940. Вип. 10. С. 20–21.

35. Курдидик А. Бібліографія Маркіяна Шашкевича. *Шашкевичіяна*. Вип. 15–16. С. 348–349.

36. Лев В. Маркіян Шашкевич. *Зоря*. 1958.

37. Лев В. Фольклорний матеріал у Русалці Дністровій. *Маркіян Шашкевич на Заході*. С. 205–215.

38. Лепкий Б. В Маркіянові Роковини. *Шашкевичіана*. 1964. Вип. 2. С. 35–36.

39. Лубківський Р. Камертон Шашкевича (Кантата). *Шашкевичіана*. 1986. Вип. 40–41. С. 1.

40. Луцик І. Пам'яті Маркіяна Руслана Шашкевича, найщирішого сина Руси в 50-літню пам'ятку його смерти. Бережани: Посланник, 1893.

41. Людкевич М. Маркіянове поле. *Шашкевичіана*. 1988. Вип. 42–43. С. 1.

42. Людкевич С. Поезії М. Шашкевича в музиці. *Шашкевичіана*. 1983. Вип. 36–37. С. 10–13.

43. Маковей О. У 50-літні роковини смерти Тараса Шевченка. *Руслан*. 1911.

44. Малець С. За часів Маркіяна Шашкевича. Львів: Центр Європи, 1998. 93 с.

45. Малицька К. Русалка Дністрова. *Дзвінок*. 1911. Вип. 5. С. 72–79.

46. Мандаринка М. Світлій пам'яті українських піонерів. *Шашкевичіана*. 1976. Вип. 23–25. С. 1.

47. Маркіян Шашкевич на Заході / упор., ред. і вступ Ярослав Розумний. Вінніпег: Інститут-Заповідник М. Шашкевича, 2007. 383 с.

48. Марунчак М. В 130-річчя Зорі. *Шашкевичіана*. С 33–35.

49. Марунчак М. Культ отця Маркіяна в праці Блаженнішого Патріярха Йосифа. Інститут-заповідник Маркіяна Шашкевича. Вінніпег. 1979. С. 25.

50. Марунчак М. Маркіян Шашкевич. Бібліографічний покажчик, Вінніпег, Інститут-заповідник Маркіяна Шашкевича. 1989. С. 79.

51. Марунчак М. Михайло Тершаковець, передовий шашкевичезнавець. *Шашкевичіяна*. 1981. Вип. 34–35. С. 4–7.

52. Марунчак М. На порозі 170-річчя від дня народження Пробудителя Маркіяна. *Шашкевичіяна*. 1980. Вип. 7. С. 2-4.

53. Марунчак М. Перший з великих послідовників Маркіяна. *Шашкевичіяна*. 1968. Вип. 10. С. 199–200.

54. Марунчак М. Рід Шашкевичів. *Шашкевичіяна*. 1966. Вип. 6-7. С. 143.

55. Марунчак М. У 150-річчя «Русалки Дністрової» та 175-річчя народження її надхненика та творця. *Шашкевичіана*. С. 3-9.

56. Марунчак М. У великій ювілей. *«Шашкевичіяна»*. 1967. Вип. 8–9. С. 161–162.

57. Марунчак М. Шашкевичівські роки – роки національного гнету та духовного ренеґатства. *Шашкевичіяна*. 1984. Вип. 10. С. 15–23.

58. Марусин М. Отець Маркіян Шашкевич як провідник. *Шашкевичіана*. Вип. 10. С. 49–51.

59. Марчук С. Присвята отцю Маркіянові. *Шашкевичіана*. 1980. Вип. 32–33. С. 1.

60. Матеріали наукової конференції «Олександр Барвінський – поборник національно-культурного відродження України». Тернопіль: Тернопільський обласний краєзнавчий музей, 2022. 58 с.

61. Махновець Л. Чалий Д. Шабліовський Є. Шубравський В. Історія української літератури. Том другий. Становлення нової літератури (друга половина XVIII – тридцяті роки XIX ст.). Київ: Наукова думка, 1967. 480 с.

62. Мокрий В. Маркіян Шашкевич і поезія Тараса Шевченка – перше зіткнення. *Шашкевичіана*. 1981. Вип. 34–35. С. 4–7.

63. о. Йозиф, 0 wprowadzeniu abecadła polskiego do pismiennictwa ruskiego, Gazeta Lwowsk. 1834. Вип. 29.

64. Омельченко Г. Як Православ Ковбек і його українські симпатії. Чесько-українська книга. 1933. 24 с.

65. Онишкевич І. Писаня Маркіяна Шашкевича, Ивана Вагилевича и Якова Головацкого. Львів: Т-во ім. Т. Шевченка, 1884. 45 с.

66. Павлик М. Змагання галицьких українців до просвіти в XIX століттю. Вінніпег: Україна, 1918.

67. Павличко Д. Пісня про Маркіяна Шашкевича. *Шашкевичіана*. 1977. Вип. 26–27. С. 1.

68. Павло VI. Orientalium Ecclesiarum. Ватикан: Libreria Editrice Vaticana, 1964.

69. Павло VI. Sacrosanctum Concilium. Ватикан: Libreria Editrice Vaticana, 1963.

70. Пахолків С. Українська інтеліґенція у Габбсбурській Галичині: освічена верства й емансипація нації. Львів: Піраміда, 2014. 610 с.

71. Перевибрано кураторію Інституту – Заповідника Маркіяна Шашкевича. *Шашкевичіана*. 1979. Ч. 6 (30–31). С. 29.

72. Петраш О. «Руська Трійця». М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький та їхні літературні послідовники. Київ: Дніпро, 1986. 230 с.

73. Попович Д. В століття смерти Маркіяна Шашкевича, пробудителя Галицької України. «Календар «Української родини». 1943, С. 59–65.

74. Попович Д. Маркіян Шашкевич на тлі відродження Галицької України, Алберта: Видавництво оо. Василіян, 1944. 104 с.

75. Прийма В. Із скарбниці чорнозему української землі. *Шашкевичіана*. 1973. Вип. 19–20. С. 2.

76. Пыпин А. «Галицко-русское возрождение и польско-украинская школа». История русской этнографии. Санкт-Петербург: Тип. Стасюлевича, 1891.

77. Пій XII. Divino Afflante Spiritu. Ватикан: Libreria Editrice Vaticana, 1943.

78. Радзикевич В. Романтизм як джерело українського літературного й національного пробудження та виступ Шашкевича. *Маркіян Шашкевич на Заході*. С. 241–245.

79. Радзикевич В. Історія української літератури. Детройт: Батьківщина, 1956. 130 с.

80. Розумний Я. Літературна діяльність Маркіяна Шашкевича і західноукраїнське відродження XIX століття. *Маркіян Шашкевич на Заході*. С. 225–240.

81. Розумний Я. Маркіян Шашкевич у молодій поезії. *Шашкевичіана*. 1984. Вип. 38–39. С. 2–5.

82. Русалка Дністрова. Вінніпег: Інститут-заповідник Маркіяна Шашкевича. 1987. 104 с.

83. Русалка Дністровая. Київ: Дніпро. 1987. 134 с.

84. Созанський І. Недруковані вірші М. Шашкевича. Львів: Записки НТШ, 1906.

85. Студинський К. До історії роду Маркіяна Шашкевича. *Шашкевичіяна*. 1981. Вип. 34–35. С. 12.

86. Тершаковець М. Маркіян Шашкевич та його ідеї на тлі українського відродження. Львів: УКУ, 2021, 464 с.

87. Українка Л. На роковини Маркіяну Шашкевичу. *Шашкевичіана*. 1963. Вип. 1. С. 3.

88. Устиянович М. Возрождение Галицкой Руси и Маркиян Шашкевич. «Родимый Листокъ». 1880. Вип. 1.

89. Франко І. Азбучна війна в Галичині 1859 р. Нові матеріали. Львів: НТШ, 1913.

90. Франко І. М. Шашкевич і галицько-руська література. *Твори в 20 томах*. Т. VII. Київ: Держлітвидав, 1955.

91. Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. Львів: Українсько-Руської Видавничої Спілки, 1910. 444 с.

92. Франко І. Олександр Миколайович Пипін. *Світ*. 1881. Вип. 3. С. 55–57.

103. Франко І. Русько-українська література. *Буковина*. 1898, 35 с.

93. Франко І. Твори Маркіяна Шашкевича, Якова Головацького, Николи Устияновича, Антона Могильницького, Львів: Друк Товариства ім. Т. Шевченка, 1906. 623 с.

94. Цеглинський Г. Отець і син. *Зоря*. 1887. Вип. 21. С. 351–354.

95. Чижевський Д. Маркіян Шашкевич. *Маркіян Шашкевич на Заході*. С. 219–225.

96. Шабліовський Є. Історія української літератури. Том 2. Становлення нової літератури (друга половина XVIII – тридцяті роки XIX ст. Київ: Наукова думка, 1967. 480 с.

97. Шадріна Т. Українська діаспора в Канаді: мова «чужої» країни. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2016. Вип. 2. С. 309–313.

98. Шалата М. Маркіян Шашкевич. Київ: Наукова думка, 1969. С. 16.

99. Шалата М. Сонети Маркіяна Шашкевича. *Шашкевичіана*. 1971. Вип. 15–16. С. 323–326.

100. Шах С. О. Маркіян Шашкевич та Галицьке Відродження. Париж–Мюнхен: УХР, 1961. 230 с.

101. Щурат В. Маркіян Шашкевич – учень гімназії у Львові. *Шашкевичіана*. 1981. Вип. 34–35. С. 37.

102. Щурат В. Шашкевичева «Олена». *Шашкевичіана*. 1976. Вип. 23–25. С. 20–25.

103. Янів В. Значення о. Маркіяна Шашкевича. *Шашкевичіана*. 1978. Вип. 28–29. С. 23–31.